

Sámegielaideid atnu

Iskkadeapmi 2008

Sámedikki giellastivra
N-9520 Guovdageaidnu
Telefuvdna +47 78 48 42 00
Telefákksa +47 78 48 42 42
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no

1. Álgu	3
1.1 Duogáš	3
1.2 Mihtut ja válđočuoggát	3
1.3 Organiseren	3
1.4 Metoda	4
1.5 Ásahusat mat leat mielde iskkadeamis	4
2. Iskkadeapmi	7
2.1 Ásahusa ovddasvástádussámegiela ektui.....	7
2.1.1 Ásahusat ja etáhtat dearvvašvuoda ja sosiálasuorggis:	7
2.1.2 Ásahusat ja etáhtat mánáidgárddi ja oahpahussuorggis:	8
2.1.3 Politiija/giddagasdoaimma:	9
2.1.4 Sámi ásahusat:.....	9
2.2 Ovddasvástádus bálvalit sámi álbmoga.....	9
2.2.1 Bálvalusat sámegeilli sámi álbmogii	10
2.2.2 Ásahusa gelbbolašvuotta addit bálvalusaid sámegeilli	11
2.2.3 Ásahusa bálvalusat sámegeilli njálmmálaččat ja čálalaččat	13
2.2.4 Ásahusa dárbbut lasi sámegeil gelbbolašvuhtii	15
3. Ásahusa sámegeil gelbbolašvuotta	16
3.1 Bargiid eatnigiella.....	16
3.2 Sámegeil máhttu.....	16
3.3 Sámegeiloahpahuš bargiide	17
4. Dihtorat ja njuolggádusat ja skovit sámegeilli	19
4.1 Dihtorat.....	19
4.2 Lágat ja njuolggádusat.....	19
4.3 Skovit.....	20
4.4 Dulkkaid geavaheapmi.....	22
4.5 Mearkkašumit giellaiskkadeapmái	23
4.5.1 Ásahusa vuordámušat ja mearkkašumit giellaiskkadeapmái	23
4.5.2 Ásahusaid mearkkašumit iskkadanmetodai ja čađaheapmái:	23
5. Mánáidgárddit, vuodđoskuvllat ja joatkkaskuvllat	24
5.1 Mánát geain lea sámegeifálaldat mánáidgárddiin.....	24
5.2 Vuodđoskuvllat Norggas.....	24
5.3 Oahppit joatkkaskuvllain.....	28
6. Čeahkkáigeassu	30
7. Giellastivrra mearkkašumit	32
8. Loahppa	33

1.Álgu

1.1 Duogáš

Sámelága giellanjuolggadusaid § 3-12 vuodul lea mearriduvvon ahte Sámediggi galgá juohke njeallját jagi ráhkadit Gonagassii raportta mii muitala sámegeielaid dili birra Norggas.

Maŋemuš raporta sámegeiela birra ráhkaduvvui 2004:is. Dan rájes lea sámi servodat ollu rievdan ja nu maid eavttut maid vuodul sámegeiella geavahuvvo almmolaččat. Divttasvuotna ja Snoasa suohkan leaba dál mielde sámegeiela hálddašanguovllus, ja nu leaba julev- ja lullisámegeiella eambbo oidnosii ihttán. Dát mielddisbuktá ahte Nordlándda ja Davvi-Trøndelága filkasuohkaniin lea erenoamáš ovddasvástáduš fállat bálvalusaid sápmelaččaide geat orrot dán suohkaniin. Loabáid suohkan lea maid ohcan beassat mielde sámegeiela hálddašanguvlui. 2004 rájes lea maid Sámediggi ráhkadan ovttasbargošiehtadusa Nordlándda filkasuohkaniin ja ovttá Áarjelsaemien (lullisámi) ovttasbargošiehtadusa Nordlándda, Davvi-Trøndelága, Lulli-Trøndelága ja Hedmárkku filkasuohkaniiguin. Sámediggi lea ovdalaččas ráhkadan dákkár šiehtadusaid Romssa ja Finnmárkku filkasuohkaniiguin. Okta mihttu dáiguin šiehtadusaiguin lea ea.ea. nannet ja oidnosii oazžut sámegeiela.

1.2 Mihtut ja váldočuoggát

Ulbmil iskkademiin lea iskat válljejuvvon ásašusaid sámegeiela anu Norggas, ja maid iskat beroštumi válljet sámegeiela skuvllain ja mánáidgárddiin. Go lea čadahuvvon sullásaš iskkadeapmi 2004:is, lea maid vejolaš oaidnit leat go sámegeiel fálddagat ja daid heiveheapmi álbmogii rievdan.

Váldočuoggát leat čuvvovaččat:

1. Iskat guoskevaš ásašusaid sámegeiela ektui
2. Mánáidgárddit, mat ožžot sámi mánáidgárddiid doarjaga
3. Skuvllat main lea oahpahuš sámegeilli ja sámegeielas

1.3 Organiseren

Sámedikki giellastivra lea mearridan iskkadeami sisdoalu áššis 011/08, ja Sámedikki hálddahusas lea leamaš váldoovddasvástáduš iskkadeami čadahit Sámedikki giellastivrra ovddas. Sámedikki giellastivrras leat čuvvovaš miellahtut: Giellastivrra jodíheaddji Rolf Olsen, nubbinjodíheaddji Tor Magne Berg, miellahtut Heidi Andersen, Ellen Marie Vars ja Lena Kappfjell.

Sámedikki giellastivra lea meannudan iskkadeami bohtosiid ja loahpalaš raportta čoaččkimis ođđajagimánu 12. beaivvi 2009:is áššis 001/09. Sámediiráđđi fas gieđahalai raportta čoaččkimis ođđajagimánus 2009:is.

1.4 Metoda

Sámediggi lea sádden skoviid kártendihte álmolaš ášahusaid giellageavaheami. Dieđut mánáidgárddiid ja joatkkaskuvlla ohppiid stipeandaid birra leat čohkkejuvvon siskkobealde Sámedikki, ja dieđut skuvllaid birra leat vižžon Grunnskolen Informasjonssystemas Internehtas (GSI). Skovit sáddejuvvojedje 66 váldoášahusaide, gos mii maid bivddiimet sáddet iskkadeapmi vuolit orgánaide. 35:as dán váldoášahusain eai leat vástidan skovi, muhto Sámediggi lea ožžon vástádusa oktiibuot 64 ášahusas. Skovit ledje sihke sámegillii ja dárogillii.

Dákkár iskkadanmetodas lea váilevašvuohta go ii oaččo čiekŋalis dieđuid ášahusain sámegiela geavaheami birra, muhto addá goitge gova makkár ovddasvástádus ášahusas lea sámegillii. Iskkadeapmi lea sáddejuvvon poasta mielde. Ii leat buot buoremus čovddus dán áiggi go teknologalaš ovdáneapmi lea ollen guhkas. Dát sáhtta čuohcán dasa ahte vástádusmearri lei unni.

Raporta lea čállon sihke sáme- ja dárogillii.

1.5 Ášahusat mat leat mielde iskkadeamis

Dán iskkadeami geográfalaš guovllut leat guovllut gos orrot sápmelaččat. Lea goitge leamaš dárbu ráddjet iskkadeami sihke áigegeavaheami ektui ja doalahandihte ekonomálaš rámmaid. Iskkadeapmi lea čadáhuvvon guovlluin gos hupmet sámegielaid. Dan ovddit iskkadeami rájes 2004:is leaba Divttasvuona ja Snoasa suohkanat váldon oassin sámegiela hálddašanguvlui. Nu leaba maid Nordlándda ja Davvi-Trøndelága filkasuohkanat sámegiela hálddašanguovllus. Geográfalaččat lea guovlu gos sáhtta gáibidit oážžut sámegillii bálvalusaid ja sáhttet leat vuoigatvuodát gielalaš bálvalusaide stuoriduvvon dan ovddit iskkadeami rájes.

2004:i rájes leaba NAV ja Sis-Finnmárkku diggeriekti ášahuvvon. Sis-Finnmárkku diggerievttis gusto sámelága §3-4, mii addá viiddiduvvon rievtti atnit sámegiela riekteášahusas. NAV:a ásaheamis leat erenoamážit jurddašan movt áimmaguššat sámi geavaheddiid. Leat 17 ášahusa mat leat vástidan iskkadeami sihke 2004:is ja 2008:is. Bohtosat leat guorahallojuvvon vástádusaid ektui, beroškeahhtá geográfijjas. Muhtun bohtosat leat goitge guorahallojuvvon lulli-ja julevsámegiela ektui erenoamážit. Anjkke ferte vuhtii váldit ahte dan dihte go leat nu unnán vástádusat julev- ja lullisámegiela guovlluin sáhtta guorahallan čájehit boastu gova dáid guovlluid sámegiela dillái.

Čuvvovaš ášahusat leat vástidan ja nu maid searvan iskkadeapmái:

Kriminalomsorgen Trondheim fengsel	Troanddin
Engerdal kommune, Engerdal sykehjem	Engerdal
Engerdal kommune, Elgå skole	Elgå
Høgskolen i Nord-Trøndelag	Steinkjer
Boazodoallohálldahus Lulli-Trøndelágas/Hedmárkkus	Reros
Åarjel-saemiej skuvle jih internate	Snoasa

Sijti Jarnge	Hattfjelldal
Sameskolen for Midt-Norge	Hattfjelldal
Hattfjelldal kommune, jordbruksseksjon	Hattfjelldal
Grane og Hattfjelldal lensmannskontor	Trofors
Hamarøy kommune, skoleetaten	Hamarøy
Knut Hamsun videregående skole	Hamarøy
Helse Nordland HF, Nordlandssykehuset	Budejju
Vågsfjord videregående skole	Evenášši
Várdobáiki	Evenášši
Evenes kommune, Rådhuset	Bogen i Ofoten
Evenes kommune, Bogen skole	Bogen i Ofoten
Evenes kommune, Hjemmetjenesten	Evenášši
Evenes kommune, Liland barnehage	Liland
Skånland kommune, Grov skole	Roabat
Skånland kommune – Grovfjord Bo- og servicesenter	Roabat
Skånland kommune – Sandstrand barnehage	Tovik
Skånland kommune - Skånland sykehjem	Evenášši
Tysfjord kommune, Drag skole	Ájluokta
Tysfjord lensmannskontor	Ájluokta
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune - Servicetorget.	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune – Samisk språksenter.	Samuelsberg
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune - Birtavarre barneh.	Birtavarre
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune -Olderdalen skole	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune -Trollvik skole	Trollvik
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune –Manndalen skole	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune –etat for oppvekst	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune –lønn og personal	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune - sosialkontor	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune - utviklingsavd	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune – bibliotek	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune - aktivitetssenter	Olderdalen
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune – Marielund omsorgssenter	Olderdalen
Boazodoallohállddahuš Tromssas	Bardufoss
Boazodoallohállddahuš Oarje-Finnmárkkus	Guovdageaidnu
Boazodoallohállddahuš Nuorta-Finnmárkkus	Kárašjohka
Boazodoallohállddahuš Nordlánddas	Fauske
Davvi Dearvvašvuodadoaimmahat HF, Davvi-Norgga	Tromsa
Universitehtabuohcceviessu	
NAV Alta trygd	Áltá

NAV Berlevåg Trygd	Bearalváhki
NAV Båtsfjord	Báhcavuotna
NAV Forvaltning Finnmark	Čáhcesuolu
NAV Guovdageaidnu/Kautokeino	Guovdageaidnu
NAV Hammerfest	Hámmárfeasta
NAV Karasjok	Kárašjohka
NAV Kvalsund	Fálesnuorri
NAV Porsanger	Leavdnja
NAV Sør Varanger	Girkonjárga
NAV Tana trygd	Deatnu
NAV Tromsø arbeid og trygd	Tromsa
NAV Vadsø	Čáhcesuolu
NAV Vardø	Várggát
Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš	Deatnu
Unjárgga gielda/Nesseby kommune – Isak Saba guovddáš	Vuonnabahta/Varangerbotn
Finnmárkku dearvvašvuohta HF, Spesiálistadoavtterguovddáš	Kárašjohka
Finnmárkku dearvvašvuohta HF, AMK	Girkonjárga
Finnmárkku dearvvašvuohta HF, Klinik Hammerfest	Hámmárfeasta
Sis-Finnmárkku diggeriekti	Deatnu
Vest Finnmark politidistrikt	Hámmárfeasta

2. Iskkadeapmi

Ulbmil dáinna iskkademiin lea kártet ásaahasaid sámegeiela geavaheami. Iskkadeami mihttu lea maid kártet sámegeiela geavaheami ásaahasain mat leat olggobealde hálddašanguovllu masa sámegeiela láhka gullá. Iskkadeamis leat mielde eanas sámi ásaahasat hálddašanguovllu siskobealde ja olggobealde. Okta stuora erehus ovddit iskkadeamis 2004:is lea ahte NAV ja Sis-Finnmárkku diggeriekti leaba mielde, dat eaba lean mielde 2004:is. NAV lea stuora almmolaš ásaahas ja dan dihte lea sis geatnegasvuohta bálvalit álbmoga sámegilli, ja dasa biddjo stuora fuomášupmi dán iskkadeamis. Nubbi stuora erehus lea ahte Divttasvuona suohkan ja Snoasa suohkan leaba mielde sámegeiela hálddahusguovllus. Dát mielddisbukta maid ahte Nordlándda ja Davvi-Trøndelága filkasuohkanat maid leat mielde guovllus. Geográfalaččat lea hálddašanguovlu gos sáhtta gáibidit oážžut sámegilli bálvalusaid ja sáhttet leat vuoigatvuođat gielalaš bálvalusaide stuoriduvvon dan ovddit iskkadeami rájes.

Skovvi mii lea atnon iskkadeamis čuovvu raportta mielddusin. Ulbmil iskkademiin lei iskat makkár ovddasvástádusa dovdet ásaahasat ieža sámegeiela ektui; addet go ásaahasat bálvalusaid sámi álbmogii, ásaahusa sámegeiel gelbbolašvuohta ja lea go dárbu lasihit gelbbolašvuođa, galle bargii ipmirdit/mahttet hupmat ja/dahje čállit sámegeiela, ja makkár vejolašvuođat leat bargiin váldit virgelobi oahppandihte sámegeiela. Iskkadeamis ledje maid jearaldagat makkár veahkkeneavvut ásaahasain leat čállit sámegeiela, atná go ásaahas sámegeiel skoviid, atná go dulkka ja leat go lágat, láhkaásahasat ja njuolggadusat jorgaluvvon sámegilli. Addindihte oahpahussuorggi dilálašvuođa oppalaš gova, leat vižžon dieđut sámegeiel oahpahusa birra ja dan oahpahusa birra mii addo sámegilli, siskobealde Sámedikki ja Grunnskolen Informasjonssystemas Internehtas. Statistihkas leat maid mielde oahppofálaldat sámegeielas ja sámegilli mánáidgárdiin, vuodđoskuvllas ja joatkkaskuvllas.

2.1 Ásaahusa ovddasvástádus sámegeiela ektui

Nu go namuhuvvon ovdalis ledje iskkadeamis jearaldagat mat adde vejolašvuođa ásaahusaide defineret iežaset ovddasvástádusa sámegeiela ektui. Dan maŋis čuvvo jearaldagat mat bivde vuđolaččabut čilget gielladili ja gelbbolašvuođa dili nu movt dás čilgejuvvo čuvvovaččat. Jearaldagat ledje nu hábmejuvvon ahte lei vejolaš buktit iežaset mearkkašumiid iskkadeapmái. 64:is ásaahasain ledje dán vejolašvuođa váldán. Vástádusat vuolleis leat dás čilgejuvvon ásaahasjoavkkuid mielde:

2.1.1 Ásaahasat ja etáhtat dearvvašvuođa ja sosiálasuorggis:

Ásaahasat ja etáhtat vástidit iešguđet ládje dán jearaldahkii. Orru govttolaš dan dihte go ásaahasat leat iešguđet guovlluin, muhtumat siskobealde sámegeiela hálddašanguovllu gos sámi giellageavaheapmi lea čilgejuvvon lágas, ja muhtumat fas olggobealde dán guovllu.

Lullisámi guovllus čájehit ásahusaid definišuvnnat ahte ásahusat dovdet iežaset ovddasvástádusa dalle go geavaheaddjit váldet oktavuoda siiguin lullisámegillii, de berrejit sii oazžut vástádusa iežaset gillii. Okta boarrásiid ásahus vástida ahte sis leat leamaš ja ožžot maid boahhteáiggis sápmelaččaid geavaheaddjin ja sis berreše leat bargit geat máhttet sámegiela.

Muhtun ásahusat vástidit maid ahte sis odne ii leat makkárge oktavuoha gillii, muhto sámi geavaheaddjit hupmet maid dárogieala, nu ahte eai leat gielalaš váttisvuodat.

Julevsámi guovllu vástádusain boahotá ovdan ahte ásahusain lea geatnegasvuoha gokčat juohke geavaheaddji ovddasmorašdárbbuid su giela, kultuvrra ja oskku ektui. Muhtumat vástidit ahte ásahusa njuolggadusaid mielde lea sis ovddasvástádus atnit julevsámegiela.

Davvisámi guovllu ásahusaid vástádusat čájehit ahte ásahusat dovdet iežaset ovddasvástádusa. Muhtun vástádusain davvisámi guovllus čujuhuvvo Sámelága njuolggadusaide, buhcciidrivttiid láhkii ja eará lágalaš geatnegasvuodaide sámi geavaheddjiid ektui. Muhtumat lohket ahte fertejit dulkka váldit go bohtet sámegielat geavaheaddjit.

2.1.2 Ásahusat ja etáhtat mánáidgárddi ja oahpahussuorggis:

Hattfjeldala, Snoasa ja Elgá skuvllat vástidit ahte sii čuvvot Sámi oahppoplána ja ahte sámegiella lea bákkolaš oassi giellaoahpahusas. Sámeskuvla Snoasas čujuha ahte Snoasa suohkan lea ođđajagimánu 1. beavvi rájes 2008:is mielde sámegiela hálddašanguovllus, ja ahte Snoasa lea gasku lullisámi guovllu ja skuvllas lea dan dihte stuora ovddasvástádus lullisámegillii ja kultuvrii. Davvi-Trøndelága allaskuvla deattuha ahte gávdnojit mánggalágan dulkojumi sámegiela ja kultuvrra nášunála ovddasvástádussii maid sii leat ožžon definerejuvvot ráđdehusa guovddáš čállosiin ja sii bidjet jearaldagaid dasa maid dat mielddisbuktet.

Skuvllat julevsámi guovllus dovdet iežaset geatnegasvuodaide addit ohppiide oahpahusa sámegillii ja sámegielas Oahpahuslága vuodul.

Davvisámi guovllus rievddadit vástádusat lea go mánáidgárddi/skuvla siskkobealde vai olggobealde sámegiela hálddašanguovllu. Skuvllain mat leat olggobealde deattuhuvvo oktagaslaš rivttiide mat mánáin/ohppiin leat geain lea riekti oazžut sámegiel oahpahusa, ja vástádusat ásahusain siskkobealde hálddašanguovllu mualit ahte oahpahus sámegielas ja sámegillii ”lea sajalduvvan”, ja ásahusat dovdet iežaset ovddasvástádusa addit mánáide mánáidgárddis ja ohppiide vuoddoskuvllas ja joatkkaskuvllas oahpahusa sámegillii ja sámegielas iešgudet dásiin.

2.1.3 Politiija/giddagasdoaimma:

Lullisámi guovllus ii leat boahtán sávaldat sámegiel gelbbolašvuhtii eará go atno dulka dalle go lea dárbu, ja ahte sii dovdet ovddasvástádusaset ja geahččalit gokčat visot dárbbuid.

Julevsámi guovllus lea vástádus ahte sis lea lágalaččat ovddasvástádus addit bálvalusaid sámegillii go lea dárbu, ja čujuhuvvo ahte ovttastuohkanis lea stuora oassi álbmogis sápmelaččat. Leat leamaš unnán kurssat sámegiela ja kultuvrras, ja dulka berre veahkkinn go lea dárbu.

Davvisámi guovllus vástidit muhtumat ahte sii dihtet bures movt galgá sámi álbmoga veahkehit sihke njálmmálaččat ja čálalaččat ja čujuhit maid geatnegasvuodáide mat leat sámi giellalágas.

Giddagasdoaimmaide definerejit ovddasvástádusa sámegiel fálaldagaide ahte galget gávdnot instruksat/njuolggadusat/dieđut sámegillii go lea dárbu ja ahte dulka berre adnot dalle go dárbbasuvvo.

2.1.4 Sámi ásausat:

Sámi ásausat, Boazodoallohálldahusa báikkálaš kántuvrrat, ja sámi giellaguovddážat čujuhit dasa ahte sámegiela ja dárogiela leaba ovttadássásaš gielat. Sii definerejit iežaset ovddasvástádusa sihke bálvalusaid ektui maid addet, giellakurssaid, ja eará kurssaid mat leat kultuvrra ja servodateallima oassin.

Giellaguovddážat mat leat ásašuvvon ovddidandihte sámegiela ja čohkkendihte giellafámuid, definerejit ahte sin bargu lea ovddidit sámegiela anu ja addit sámegiel oahpahusa.

2.2 Ovddasvástádus bálvalit sámi álbmoga

Jerrojuvvui maid addá go ásaš bálvalusaid sámi álbmogii, ja dasa ledje buohkat geat serve vástidan.

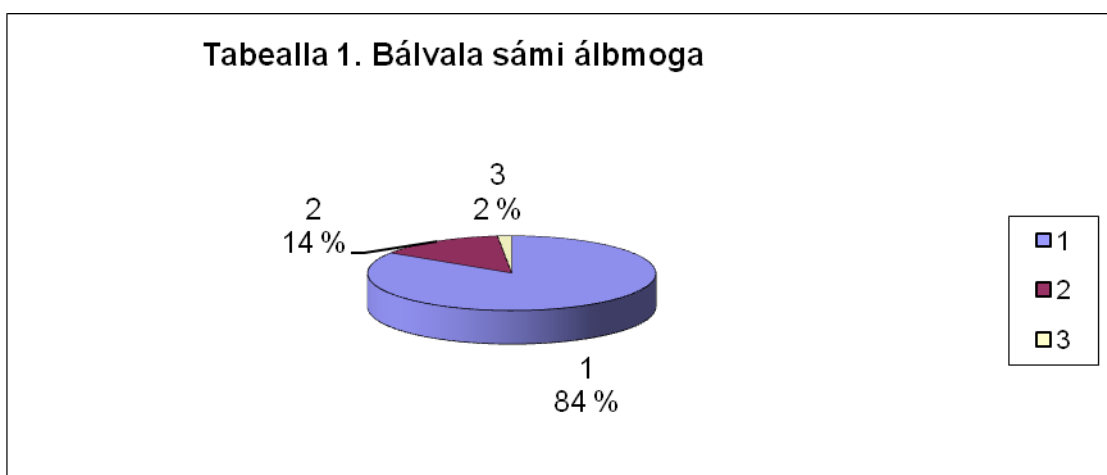

Tabella 1. 64 ásašusa leat vástidan jearaldaga bálvalit go sii sámi álbmoga. Tabellasis oaidná man stuora oassi vástidii 1. Juo 2. Ii ja vel 3. In dieđe.

Buot dain 64 vástádusain maid oaččuimet, leat 84 % vástidan ahte sii bálvalit sámi álbmoga. 14 % dadjet ahte eai daga dan ja 2 % vástidit ahte eai dieđe. Dás čájehuvvo ahte ásašusat dihtet sámi álbmot lea oassin geavaheddjiin geat atnet sin bálvalusaid.

Jus váldá sierra loguid julev- ja lullisámi guovlluin de leat 6 vástádusa ásašusain mat leat julevsámi guovllus ja 10 vástádusa ásašusain lullisámi guovllus.

Buohtastahtti logut leat dalle julevsámegiellat guovllus 83 % lohket sii bálvalit sámi álbmoga, 17 % dadjet ahte sii eai daga dan.

Lullisámi guovllus vástidit 100 % ahte bálvalit sámi álbmoga.

Ásašusain lei vejolašvuohta buktit mearkkašumiid jearaldagaide loahpageahčen árkkka. Muhtumat leat atnán dán vejolašvuođa, ja dat čuvvot loahpas juohke čuoggás.

Oppalaččat giellaikkadeami ektui mii lei 2004:is, go 69 ásašusa vástidedje dán jearaldahkii, de lea ásašusaid lohku mat bálvalit sámi álbmoga hui veahaš njiedjan. 2004:is lei oassi 90%.

Lullisámi guovllus lei oassi 89% 2004:is, ja 100 % gis 2008:is. Julevsámi guovllus lei fas 79 % 2004:is ja 83 % fas 2008:is. Logut čájehit oppalaš unnuma, muhto lassáneami lulli- ja julevsámi guovlluin.

Mearkkašumit:

Mearkkašumit dán čuoggái leat hui iešguđetlágánat. Okta mearkkašupmi lei ahte ásašusas ii lean makkárga ovddasvástádus earret dan ahte atnit dulkka go lea dárbu, eará mearkkašupmi lei ahte lei ovddasvástádus sámelága giellanjuolggadusaid ektui. Okta ásašus vástidii ahte buot ásašusa bálvalusat galget sáhttit fállot sámegillii. Eará mearkkašupmi lei ahte ásašus lea olggobealde sámegiela váldoguovllu, muhto geahččala fállat bálvalusaid dárbbu mielde.

2.2.1 Bálvalusat sámegillii sámi álbmogii

De lei jearaldat oazžu go sámi álbmot dáid bálvalusaid sámegillii. Dan 56 vástádusain maid oaččuimet das vástidedje 66 % ahte bálvalusat addojit sámegillii, 32 % vástidedje eai addo ja 2 % vástidedje eai dieđe.

Tabella 2. Bálvalusat sámi álbmogii

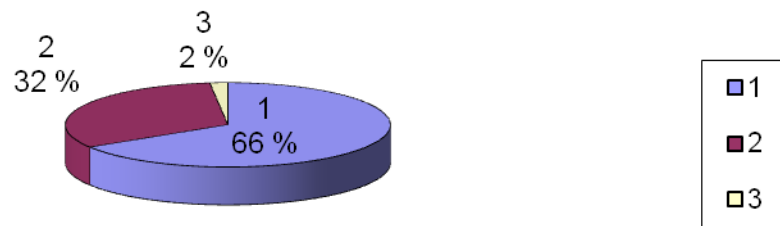

Tabella 2. 56 áhahusa leat vástidan jearaldaga addet go bálvalusaid sámegillii. Tabellas oaidnit man stuora oassi lea vástidan 1. Juo 2. Eai ja 3. Eat dieđe

5 áhahusa leat vástidan julevsámi guovllus. Buhtastahtti logut leat julevsámi guovllus 80 % lohket álbmot oažžu dáid bálvalusaid sámegillii, 20 % dadjet ahte eai oaččo.

Lullisámi guovllus vástidedje 10 áhahusa, dáin logai 60 % ahte álbmot oažžu dáid bálvalusaid sámegillii, 40 % dadjet ahte eai oaččo.

2004 – iskkadeamis vástidedje 64 áhahusa. Dáin vástidedje 60 % ahte bálvalusat leat sámegillii, ja 66 % fas 2008:is. Julevsámi logut ledje gis 54 % 2004:is, go 13 áhahusa vástidedje, ja fas 80 % 2008:is go 5 áhahusa vástidedje. Lullisámi logut leat 25 % 2004:is dalle go 8 áhahusa vástidedje ja fas 60 % 2008:is go 10 áhahusa ledje vástidan. Dákk oaidnit maid čielga lassáneami.

2.2.2 Áhahusa gelbbolašvuohta addit bálvalusaid sámegillii

Lea go áhahusain gelbbolašvuohta fállat bálvalusaideaset sámegillii. 64 áhahusa vástidedje. Dás dadjet 58 % ahte sis lea dákkár gelbbolašvuohta, 39 % dadjet sis ii leat ja 3 % vástidit sii eai dieđe.

Tabella 3. Ásahusa gelbbolašvuohta

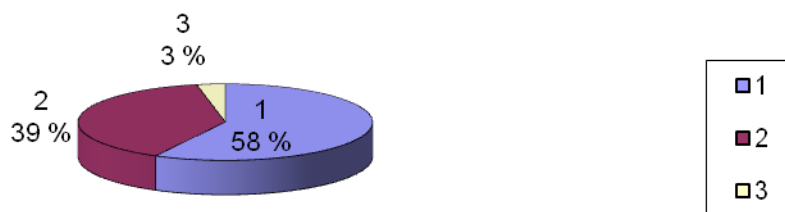

Tabella 3. 64 ásahusa leat vástidan jearaldaga lea go sis gelbbolašvuohta fállat bálvalusaid sámegillii. Tabellass oaidná galle proseanta vástidedje 1. Juo 2. Ii dahje 3. Eat dieđe

Buohtastahtti logut julevsámi guovllus go 6 ásahusa leat vástidan leat 33 % vástidedje ahte ásahusas lea gelbbolašvuohta fállat bálvalusaid sámegillii, 67 % dadjet ahte sis ii leat.

Lullisámi guovllus vástidedje 10 ásahusa. 40 % vástidit ahte ásahusas lea gelbbolašvuohta fállat bálvalusaid sámegillii , 50 % dadjet ahte sis ii leat ja 10 % vástidit ahte sii eai dieđe.

Logut 2004:ii – iskkadeamis čájehit ahte dain 68 ásahusain mat vástidedje dadje 64 % juo ja 2008:is fas ledje 64 ásahusa main 58 % vástidedje juo.

Julevsámi guovllus vástidedje 14 ásahusa 2004:is. Dáin dadje 50 % juo. Jus buohtastahttit 2008:iin de vástidedje 6 ásahusa, ja dain dadje 33 % juo.

Lullisámi loguin ledje 9 ásahusa mat vástidedje 2004:is. Dáin dadje 56 % juo dan ektui go 40 % vástidedje juo 2008:is go 10 ásahusa ledje vástidan. Julevsámis lea gelbbolašvuohta fállat sámegillii bálvalusaid čielgasit njiedjan.

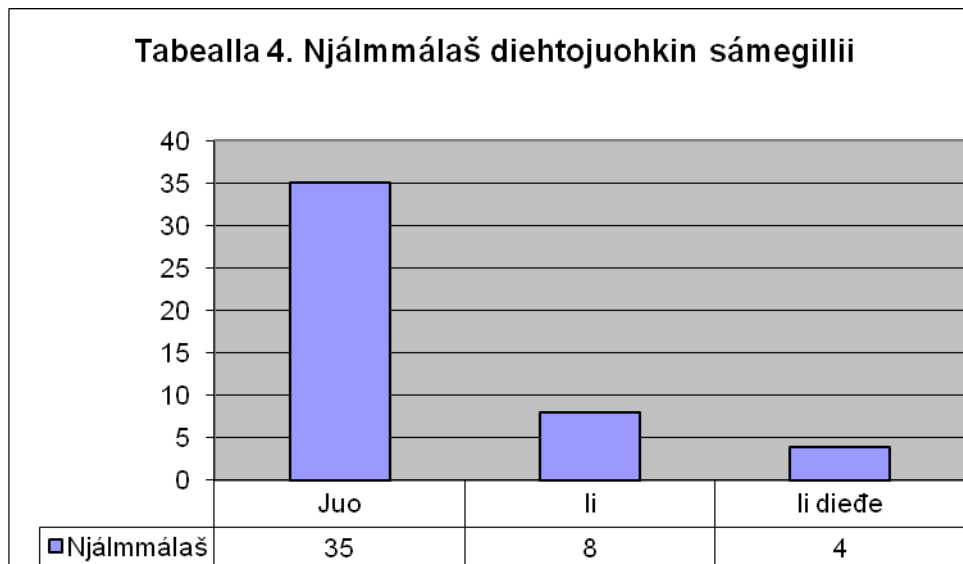
Mearkkašumit:

Dearvvašvuođa suorggi ja oahpahusásahusaid vástádusain boahhtá ovdan ahte lea stuora dárbu oažžut bargiid geain lea sámegiel gelbbolašvuohta. Dát dárbu ovdanboahhtá maid 2004:ii – iskkadeamis. Buohtat dadjet ahte lea stuora dárbu ođđa bargiide. Lea čielggas ahte lea dárbu mihá eambo sámegiel fágabargiide geain lea alit oahppu sámegielas nu ahte sáhtta gokčat dán dárbbu. Okta ásahus hálddašanguovllus lohka ahte ii leat vuhtton makkárge dárbu ja nubbi ásahus sámegiela hálddašanguovllus oaiivvilda ahte sii dárbašit eambo sámegielat fágaolbmuid. Buot ásahusat dadjet váttisvuohtan go bargit váilot.

2.2.3 Ásahusaid bálvalusat sámegillii njálmmálaččat ja čálalaččat

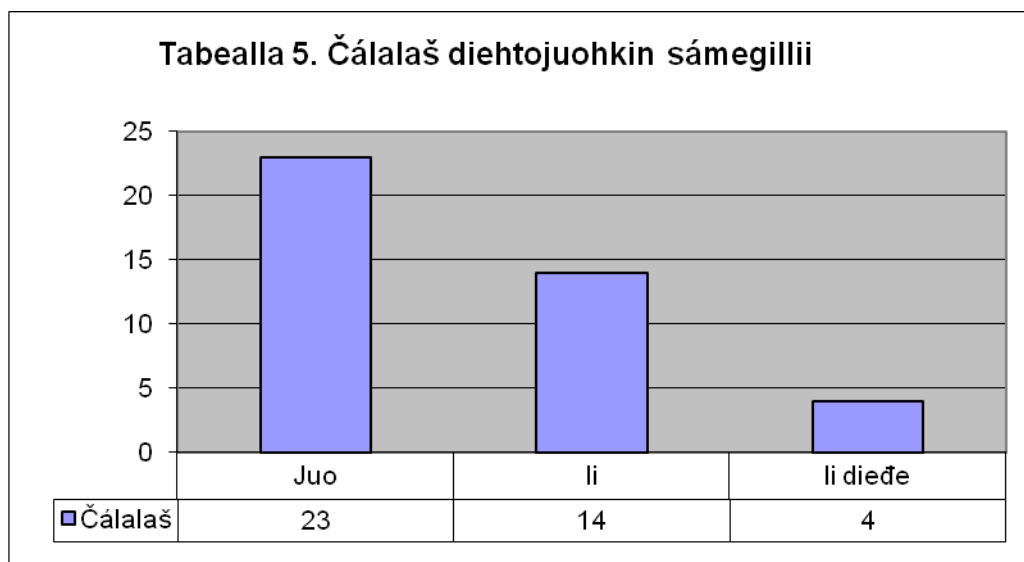
Jus ásahusat ledje vástidit juo jearaldahkii sáhttet go addit bálvalusaid sámegillii de ožžo jearaldaga sáhttet go fállat diehtjuohkinbargguid sámegillii njálmmálaččat ja čálalaččat.

47 ásahusa vástidedje jearaldahkii sáhttet go addit dieđuid sámegillii njálmmálaččat. Dáin sáhtte 35 ásahusa addit dieđuid njálmmálaččat, 8 eai sáhttán. 4 vástidedje eai dieđe.

Tabealla 4. Tabealla čájeha galle ásahusa vástidedje juo, eai dahje eai dieđe jearaldahkii sáhttet go sii addit njálmmálaš diehtjuohkinbargguid sámegillii.

2004:ii – iskkadeamis ledje 46 ásahusa vástidan. Dáin ledje 37 ásahusa vástidan ahte sii sáhtte addit njálmmálaš dieđuid sámegillii dan ektui go ledje 35 2008:is. Dát lea veaš rievdan.

Tabealla 5. Tabealla čájeha galle ásahusa vástidedje juo, eai dahje eai dieđe jearaldahkii sáhttet go addit čálalaš dieđuid sámegillii.

41 áhahusa vástidedje jearaldaga sáhttet go addit čálalaš dieđuid sámegillii. Dáin vástidedje 23 juo, 14 vástidedje eai ja 4 vástidedje eai dieđe.

2004:ii – iskkadeamis vástidedje 45 áhahusa. Dáin ledje 29 áhahusa geat vástidedje ahte sii sáhttet addit čálalaš dieđuid sámegillii 23 vuostá 2008:is. Dás lea lohku unnon 6:ain vaikko váldit vuhtii ahte ledje 45 áhahusa mat vástidedje 2004:is.

Áhahusain jerrui maid sáhttet go vástidit sámegiel jearaldagaide sihke njálmmálaččat ja čálalaččat.

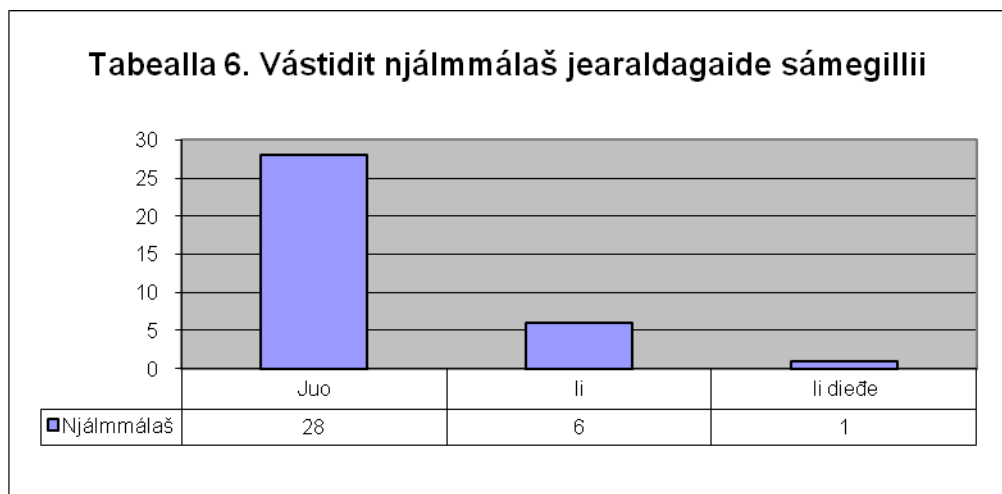

Tabella 6. Tabella čájeha galle áhahusa vástidedje juo, eai dahje eai dieđe jearaldahkii sáhttet go vástidit sámegiel jearaldagaide njálmmálaččat.

Ledje 35 áhahusa mat vástidedje dán jearaldaga, 28 dadje juo ja 6 vástidedje eai jearaldahkii. 1 vástidii eai dieđe. 2004:ii – iskkadeamis ledje 49 áhahusa mat vástidedje, ja dain ledje 39 mat vástidedje ahte sii sáhtte njálmmálaččat vástidit sámegiel jearaldagaide. 2004:ii ektui lea dát lohku unnon 11 áhahusain.

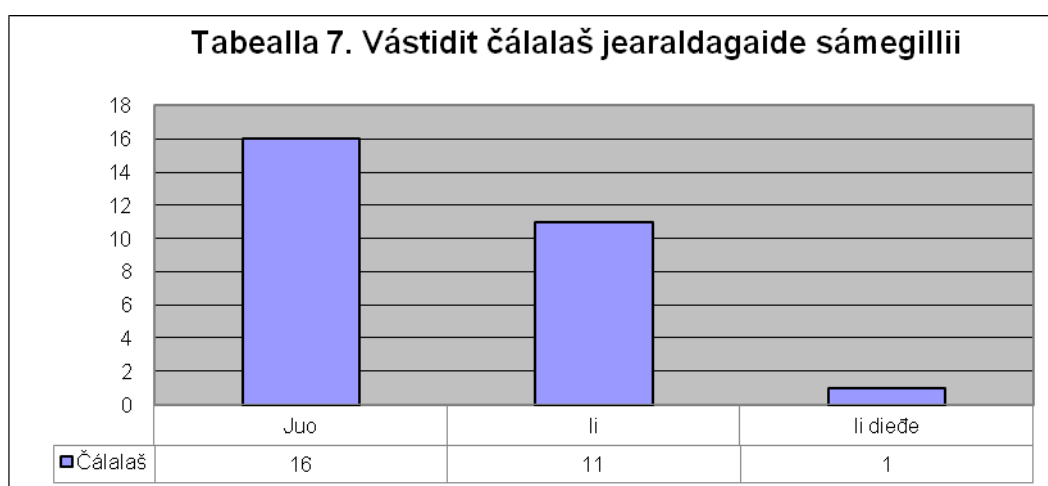
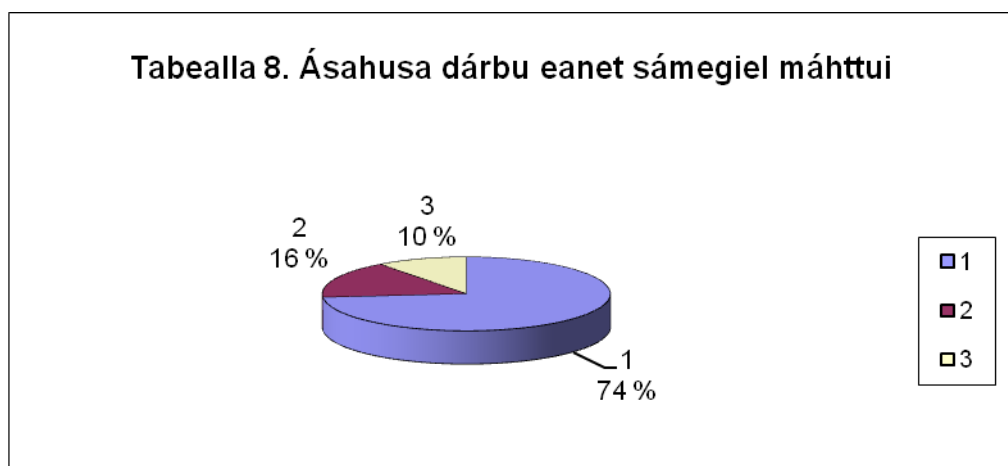

Tabella 7. Tabella čájeha galle áhahusa mat vástidedje juo, eai dahje eai dieđe jearaldahkii sáhttet go sii vástidit njálmmálaččat sámegiel jearaldagaide.

28 vástidedje jearaldahkii sáhttet go sii vástidit sámegiel jearaldagaid. Dáin ledje 16 geat dadje juo, 11 vástidedje eai, ja 1 vástidii eai dieđe. 2004:is vástidedje 44 ášahusa dán jearaldahkii. 31 lohke juo ja 12 lohke eai. Dás lea vástádusaid lohku garrasit unnon, dan dihte ii sáhte báillo buohtastahttit loguid.

2.2.4 Ášahusaid dárbbut sámegiel gelbbolašvuoda lasihit

De jerrojuvvui ášahusain lei go sin mielas sis dárbu lasihit sámegiel gelbbolašvuoda.

Tabealla 8. 50 ášahusa leat vástidan jearaldahkii lea go sis dárbu lasihit sámegiel gelbbolašvuoda. Tabellas oaidná galle proseanta vástidedje 1. Juo 2. Ii ja vel 3. Eat dieđe.

50 ášahusa vástidedje dán jearaldaga ja 74 % vástidedje ahte sis lea dárbu lasihit sámegiel gelbbolašvuoda, 16 % dadje ii ja 10 % eai diehtán.

Buohtastahtti logut julevsámi guovllus go 5 ášahusa leat vástidan leat 80 % dadjan ahte sii dárbbasit eambo sámegiel gelbbolašvuoda, 20 % vástidedje eai.

Lullisámi guovllus vástidedje 10 ášahusa. Dáin dadje 70 % ahte sis lei dárbu oažžut lasi sámegiel gelbbolašvuoda, 10 % dadje eai ja 20 % eai diehtán.

2004:ii – iskkadeamis vástidedje 68 ášahusa dán jearaldahkii, ja 77 % dárbbasjedje lasi sámegiel gelbbolašvuoda. 2008 – iskkadeami ektui go 50 ášahusa vástidedje, lea vástádusaid lohku mihá unnit, ja dan dihte ii sáhte báillo buohtastahttit.

Mearkkašumit:

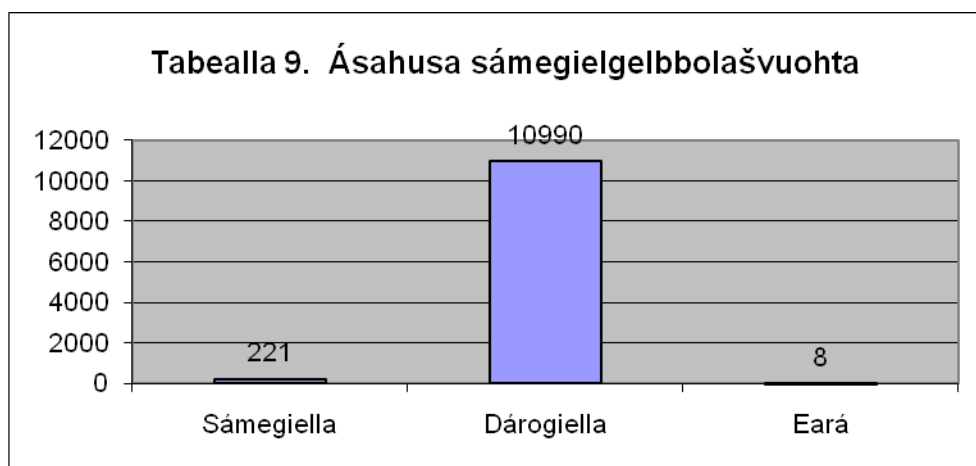
Mearkkašumiin vuohtá ahte dan sivas go Divttasvuona ja Soasa suohkanat leaba váldon mielde sámelága giellanjuolgadusaid hálddašanguvlui, ja dan ahte dát guoskkai Nordlándda ja Davvi-Trøndelága filkasuohkaniidda, lea hui stuora dárbu olbmuide geain lea sámegiel gelbbolašvuodta ja sámegielat fágaolbmuide. Go dát guovllut leat hui easká váldon mielde hálddašanguvlui, lea stuora dárbu oažžut

eambbo sámegeilat fágaolbmuid nu ahte sáhtta oláhit lága gáibádusaid. Dárbu oazžut fágaolbmuid geain lea sámegeiel gelbbolašvuolta oahpahussuorgái boahdá hui čielgasit oidnosii.

3. Ásahusa sámegeiel gelbbolašvuolta

3.1 Bargiid eatnigiella

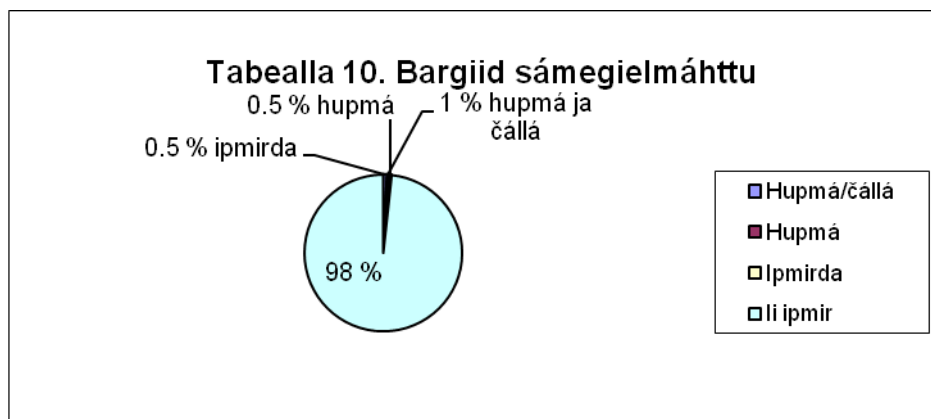
Iskkadeami nuppi čuoggás váldo ovdan ásahusa sámegeiel gelbbolašvuolta. Ásahusa gelbbolašvuolta lea čatnon dasa ahte bargiin lea sámegeiel gelbbolašvuolta. Iskkadeamis leat mielde 11219 bargi, ja muhtun stuora ásahusat leat váldán vuhtii ahte sis eai leat vuđolaš dieđut bargiid sámegeiel máhtu birra. Vástáduosat čájehit ahte leat dušše 2 % bargiin ásahusain mat gusket iskkadeapmái geain lea sámegeiel gelbbolašvuolta.

Tabealla 9. Bargiid lohku geat hupmet sámegeiela, dárogeiela dahje eará gielaide.

3.2 Sámegeiel máhttu

Vástáduosat olles giellaisskkadeamis čájehit ahte 1 % čállat sámegeiela, 0,5 % hupmet sámegeiela, 0,5 % ipmirdit sámegeiela ja 98 % eai ipmir sámegeiela. Logut leat measta juste seammalágánat go 2004:is, muhto dat čájehit ahte sámegeiel gelbbolašvuolta lea veahaš unnon bargiin iskkadeamis.

Tabealla 10. Dás čájehuvvo bargiid sámegeiel máhttu proseantaid mielde.

3.3 Sámegieloahpahu bargiide

Vástádusain oaidnit ahte 64 bargi leat váldán virgelobi lohkat sámegiela. Ledje biddjon iešguđetlágán oahput ja vástádusat čájehit makkár oahpuid leat váldán, ja galle bargi leat váldán iešguđet oahpu.

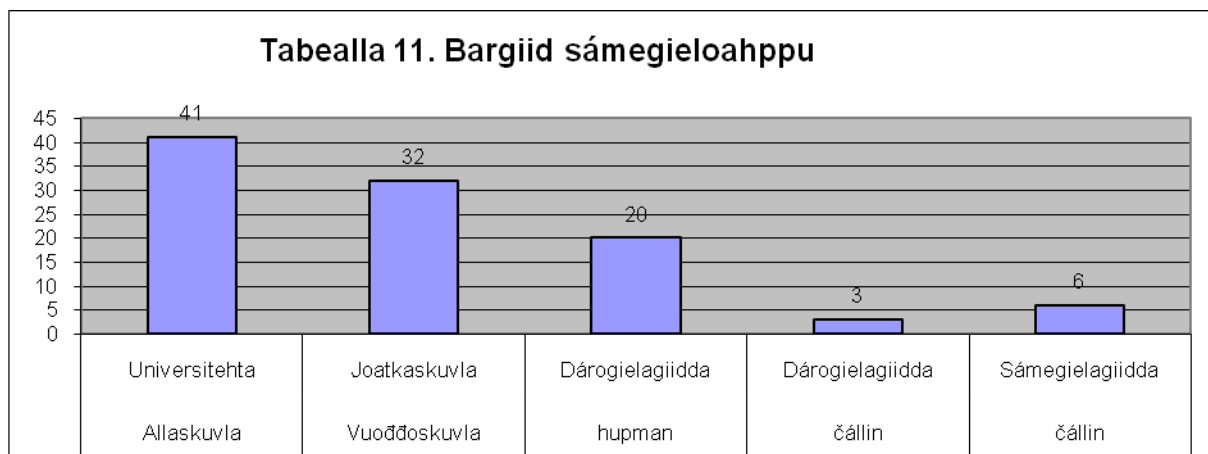

Tabella 11. Dás čájehuvvo proseantaloguid mielde makkár sámegieloahpu bargit leat váldán.

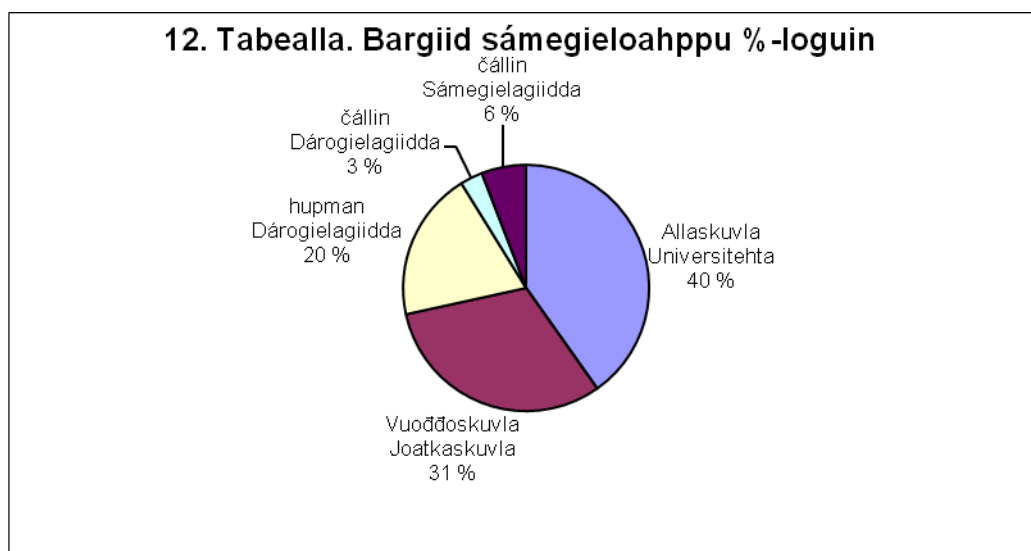

Tabella 12. Dás čájehuvvo proseantaloguid mielde bargiid sámegieloahpahu.

Dusten dihte ásaahasaid dárbbu sámegiel gelbbolašvuhtii, de lea bargiide addon vejolašvuhta oažžut virgelobi jus váldet sámegiel oahpu. Dát lea sámelága njuolggadusaid mielde.

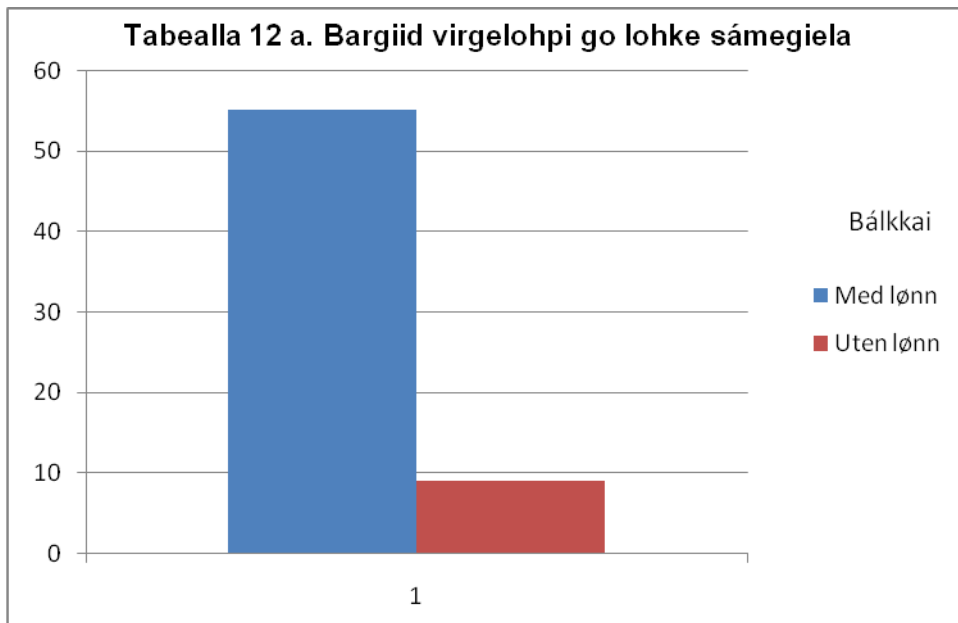

Tabella 12 a. Galle bargi leat váldán virgelohpi go váldet oahpu sámegielas.

Ásahusat sáhtte loahpas árkkas buktit iežaset mearkkašumiid jearaldagaide.

Ásahusaid mearkkašumit:

Sii geat háldit váldit sámegiellkurssa ožžot dábálaččat virgelohpi báلكkáin, dahje sáhttet váldit dan bargoáiggis. Muhtumat dadjet ahte dát sáhtta leat váttis dan dihte go šaddet sadjásaš bargi ohcat. Mánge ásahusa vástidit maid ahte lea áigi gollan dan rájes go sii leat leamaš kurssas. Muhtumat váillahit oasseáigge lohkanfálaldaga sámegielas. Muhtun ásahusat namuhit ahte lea váttis oažžut bargiid geain lea sámegiel gelbbolašvuohta, ja leat nu unnán geain lea sámegiel gelbbolašvuohta, ahte jus okta ásahus/ossodat oažžu sámegiel gelbbolašvuođa, de lea muhtun eará massán dan gelbbolašvuođa.

4. Dihtorat, lágat, njuolggadusat ja skovit sámegillii

Dán kápihttalis háldit bidjat fuomášumi veahkkeneavvuide mat eanemusat adnojit ásahusaid barggus.

Dihtorat leat dehálaš veahkkeneavvut sámegiela čálalaš geavaheamis. Eanas ásahusat galget čuovvut lágaid ja njuolggadusaid, ja oktavuoha álbmogiin lea dávjá skoviid bokte.

Okta oassi gulahallamis ferte čadahuvvot dulkka vehkiin, ja dan dihte lea maŋemus jearaldat dán kápihttalis atnet go ásahusat dulkka.

4.1 Dihtorat

Jearaldat lei lea go vejolaš čállit sámegiela ásahusa dihtoriiguin. Jus galgá sáhttit čállit sámegiela de fertejit dakkár sámegiela čovdosat mat doibmet dain prográmmain mat dihtoriin ja čállinmášiinnain leat. Váilevaš sámegiela čovdosat leat leamaš hehttehussan go galgá sámegiela sáhttit čállit. 2004:ii rájes leat bohtán ođđa divvunprográmmat davvi- ja julevsámegillii, ja dál leat ráhkadeame divvunprográmma lullisámegillii. Lea Sámediggi ovttas ea.ea. Romssa Universitehtain mat ráhkadit daid.

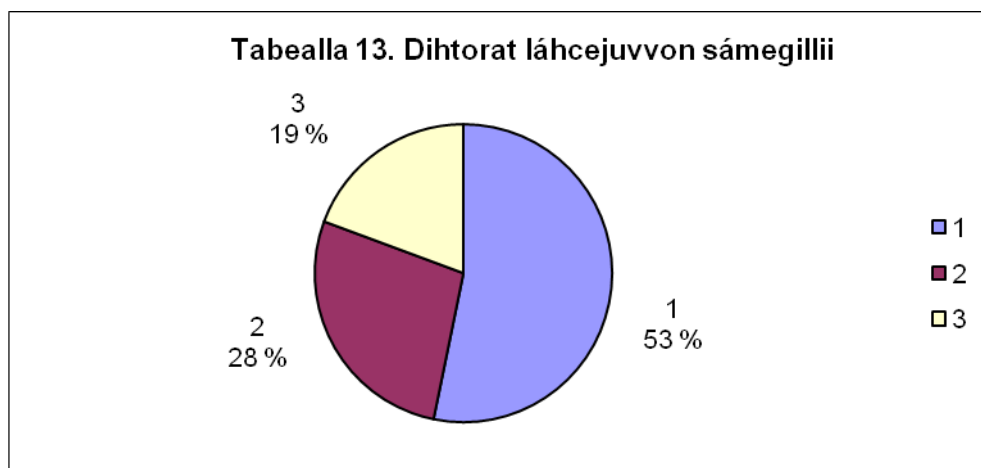

Tabella 13. 62 ásahusa leat vástidan jearaldahkii lea go vejolaš čállit sámegillii ásahusa dihtoriiguin. Tabellasis oaidná man galle proseanta vástidedje 1. Juo 2. Ii ja 3. Eat dieđe

Vástádusat jearaldahkii lea go vejolaš čállit sámegiela ásahusa dihtoriiguin čájehit ahte 52 % vástidit juo, 28 % vástidit ii ja 20 % eai dieđe, 2008:is vástidedje 62 ásahusa dán jearaldaga. 2004:is ledje 51 % mat vástidedje juo, 45 % dadje ii ja 3 % eai diehtán, ja dalle ledje 67 ásahusa vástidan.

4.2 Lágat ja njuolggadusat

Lea leamaš hupmu dan birra go lágat ja njuolggadusat eai leat jorgaluvvon sámegillii. Jearaldat lei leat go lágat ja njuolggadusat maid ásahus atná jorgaluvvon sámegillii. Tabella vuollelis čájeha ahte 27 % dadje juo, olles 44 % vástidedje eai ja 29 % dadje sii eai dieđe, 63 ásahusa vástidedje 2008:is. 2004:is vástidedje 70 ásahusa jearaldahkii, dán vástidedje 19 % juo, 72 % eai ja 9 % eai diehtán.

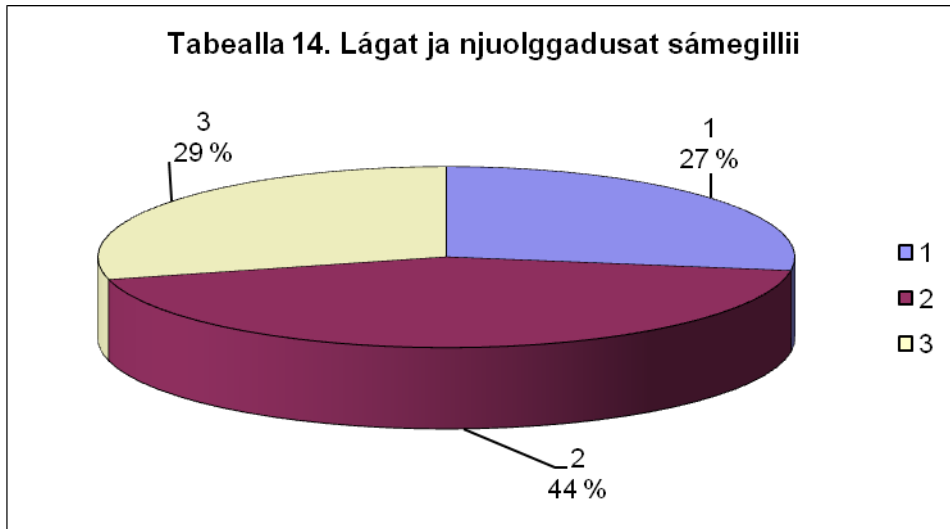

Tabella 14. 63 áhahusa leat vástidan jearaldaga leat go lágat ja njuolggadusat maid áhahus atná jorgaluvvon sámegillii. Tabellás oaidná galle proseanta vástidedje 1. Juo 2. Eai ja 3. Eat dieđe

4.3 Skovit

Gávdnojit skovit iešguđet dárbbuide ja skovi giella čuoheá makkár gillii olmmoš vástida. Go lei jearaldat leat go áhahusa skovit sámegillii de vástidedje 63 áhahusa, dáiin vástidedje 31 % juo, 64 % eai ja 5 % eai diehtán. 2004:ii ektui leat dát logut measta rievddakeahtá, 2004:is vástidedje 68 áhahusa, dáiin vástidedje 31 % juo, 65 % eai ja 4 % eai diehtán.

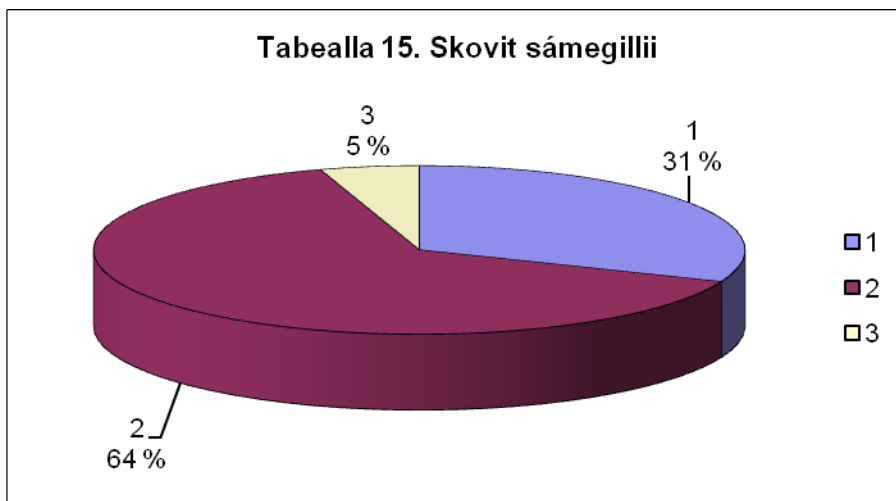

Tabella 15. 63 áhahusa leat vástidan jearaldaga leat go skovit maid áhahus atná jorgaluvvon sámegillii. Tabellás oaidná galle proseanta dadje 1. Juo 2. Eai ja 3. Eat dieđe

Jerrojuvvui maid makkár lágat ja njuolggadusat áhahusa mielas berreše jorgaluvvot sámegillii. Áhahusat háldidedje čuvvovaš lágaid jorgaluvvot sámegillii:

Lov om spesialisthelsetjenester – lullisámegillii ja julevsámegillii

Sosialtjenesteloven

Helsepersonelloven

Lov om helsetjenester i kommunen

Pasientrettighetsloven – lullisámegillii ja julevsámegillii

Forvaltningsloven – lullisámegillii ja julevsámegillii

Barnehageloven

Tvisteloven

Straffeloven

Straffeprosessloven

Straffegjennomføringsloven med forskrifter

Tvangsfullbyrdelsesloven

Opplæringsloven med forskrifter – lullisámegillii ja julevsámegillii

Folketrygdloven

Barnetrygdloven

Kontantstøtteloven

NAV – loven

Gjeldsloven

Arbeidsmiljøloven

Eará dokumeantat:

Samisk læringsplakat

Statlige skjemaer

Rammeplan

Politiinstruksen

Lágat mat leat jorgaluvvon davvisámegillii:

- Offentlighetsloven (ii leat ođastuvvon)
- Lov om arkiv (arkivloven) (ii leat ođastuvvon)
- Lov om reindrift (boazodoalloláhka)
- Pasientrettighetsloven (ii leat ođastuvvon)
- Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn ja naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven).
- Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) (ii leat ođastuvvon)
- Lov om kulturminner (kulturminneloven) (ii leat ođastuvvon)
- Lov om saltvannsfiske m.v.
- Lov om omsetning av råfisk (ii leat ođastuvvon)
- Lov om spesialisthelsetjenesten m.m.
- Lov om forvaltning av viltlevande marine ressursar (havressurslova)

- Lov om retten til å delta i fiske og fangst (deltakerloven) (ii leat ođastuvvon)
- Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sámeláhka)

Odne eai leat makkárge lágat jorgaluvvon lullisámegillii eaige julevsámegillii.

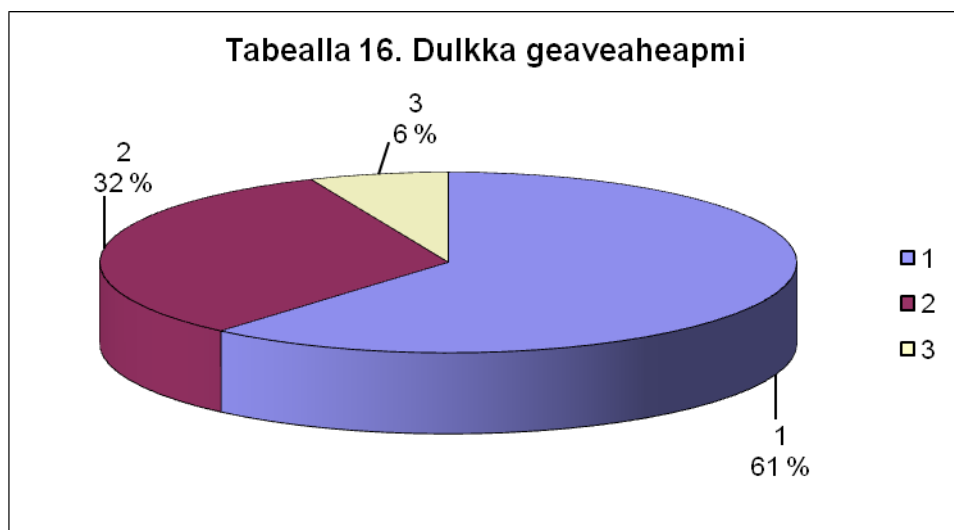
(Gáldu: Arbeids ja inkluderingsdepartementets internettsider)

Mearkkašumit čuoggái skoviid birra:

Vástádusain oaidná ahte leat muhtun skovit mat leat jorgaluvvon, muhto ii gávdno ollislaš plána oažžut skoviid jorgaluvvot sámegillii. Muhtumat leat ráhkadan siskkaldas skoviid mat leat jorgaluvvon ja muhtumat dadjet ahte ii leat leamaš dárbu eaige leat jearahallan sámegiel skoviid. Muhtun ášahusat váillahit jorgaluvvon dokumeantaid departemeantas.

4.4 Dulkkaid geavaheapmi

Iskkadeami maŋemus jearaldat lei atná go ášahus dulkka go lea dárbu. 63 ášahusa vástidedje, dain vástidedje 61 % juo, 32 % ii ja 6 % eai dieđe. 2004:is vástidedje 67 ášahusa, dalle vástidedje 66 % juo, 28 % ii ja 6 % eai dieđe.

Tabealla 16. 63 ášahusa leat vástidan jearaldaga atnet go dulkka go lea dárbu. Tabeallas oaidnit galle proseanta vástidedje 1. Juo 2. ii ja 3. Eai dieđe

Mearkkašumit:

Vástádusain oaidnit ahte dulkkat adnojit go lea dárbu. Mánnga ášahusa čujuhit ahte sii geat máhttet sámegiela máhttet maid dárogiela, nu ahte sáhttet birget vaikko váilot bargit geain lea sámegiel gelbbolašvuohta.

4.5 Mearkkašumit giellaisskkadeapmái

Iskkadeami loahpas bivddiimet mearkkašumiid ieš dan giellaisskkadeapmái. Vástádušat leat guovtti joavkkus. Nubbi lea vuordámušat ja mearkkašumit iskkadeapmái ja nubbi fas lea iskkadeami čađaheapmái ja dieđuid čohkkemii.

4.5.1 Ásahusa vuordámušat ja mearkkašumit giellaisskkadeapmái

Muhtun ásahusat leat namuhan ahte livččii galgan eambbo fuomášumi bidjat dan dárbut mii lea sámegillii. Muhtun ásahusat váillahit maid ekonomálaš gaskaomiid maid sáhtášii atnit go galgá lasihit bargiid sámegiel gelbbolašvuoda. Muhtumat namuhit ahte go juo eai gula sámegiela hálddašanguvlui de ii leat dát iskkadeapmi nu áigequovdil sidjiide.

4.5.2 Ásahusaid mearkkašumit iskkadanmetodai ja čađaheapmái:

Muhtun ásahusat váillahedje eambbo molssaeavttuid vástádušain go juo/ii/eat dieđe. Giellaisskkadeapmi ii leat dárkil go eai lean eambbo molssaeavttut. Muhtun ásahusat oaivvildit ahte muhtin jearaldagaid lea váttis vástidit. Muhtumiid mielas galggašii dákkár iskkademiid čađahit elektruvnnalaččat. Muhtun ásahusat dadjet ahte jearaldagat leat heivehuvvon suohkaniidda eaige eará mállet ásahusaide.

5. Mánáidgárddit, vuodđoskuvllat ja joatkkaskuvllat

5.1 Mánát geain lea sámegielfálaldat mánáidgárddiin

Jahkásaš erenoamaš ruhtajuolludemiid oktavuodas sámi mánáidgárddiide, sáddejit suohkanat listtuid mat čájehit sámi mánáid logu mánáidgárddiin. Dát logut čájehit ahte 2004:is gitta 2008:ii rádjái lassánedje 58 máná geaid váhnemat leat válljen sámegiela mánáideaset mánáidgárddiin Norggas.

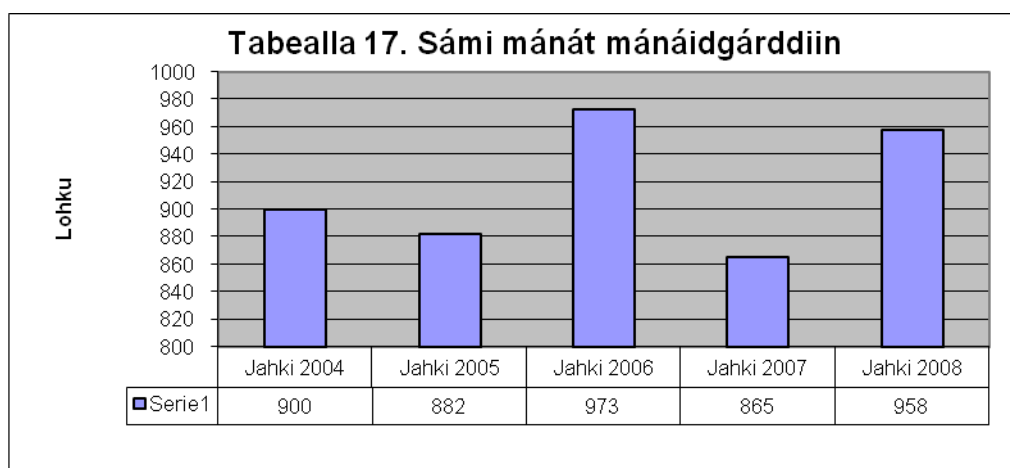

Tabella 17. Tabella čájeha movt sámegiela mánáid lohku mánáidgárddiin rievddada 2004:is 2008:ii rádjái.

Julevsámi guovllus leat mánáidgárdejagi 2007/2008 21 máná geat leat sámi mánáidgárddis. Lullisámi guovllus leat 22 geat ožžot sámegiela fálaldaga juogo sámi mánáidgárddiin dahje dárogiel mánáidgárddiin. Jus buohstastahit 2004-iskkademiin lea lohku lassánan 2004:is 2008:ii rádjái 13 mánáin julevsámi guovllus gos váhnemat leat válljen sámi mánáidgárddi mánáide. Lullisámi guovllus eai leat nu stuora erehusat 2004:is gitta 2008:ii rádjái.

5.2 Vuodđoskuvllat Norggas

Vuodđoskuvllas Norggas addo sámegiela oahpahus vuosttašgiellan ja nubbengiellan. Dá leat logut mat čájehit galle oahppi ožžo sámegiela oahpahuša vuodđoskuvllas skuvlajagi 2006/2007 ja skuvlajagi 2007/2008.

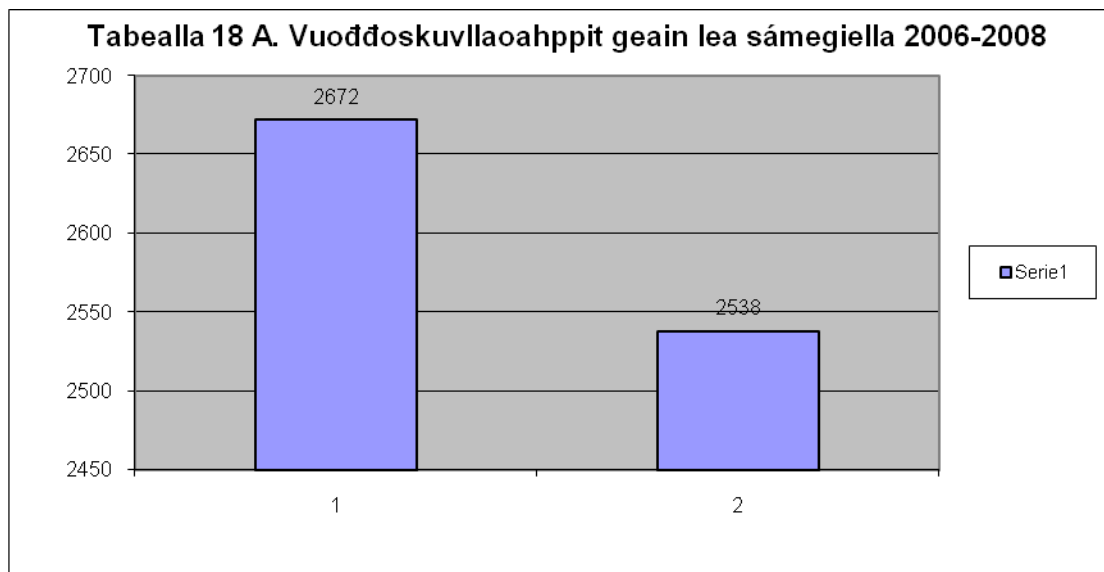

Tabella 18 A. Dás oidno ahte ohppiid lohku lea unnon 134 ohppiin skuvlajagis 2006/07 gitta skuvlajagi 2007/2008 rádjái, dát lea sulli 5 proseanta.

Jus buohtastahttit 2004 – iskkademiin lea ohppiid lohku unnon 2834 gitta 2538 rádjái 2008:is. Leat 304 oahppi unnit geain lea sámegiell oahpahuš vuodđoskuvllas.

Norgga vuodđoskuvllas lea fáaldat oažžut lullisámegiell oahpahuš, julevsámegiell ja davvisámegiell.

Tabellat čájehit movt dilli lea rievdan skuvlajagiin 2006/2007 ja 2007/2008 iešguđet giellaguovlluin ja iešguđet osiin sámegiellaoahpahušas.

Sámegiella ja kultuvra ii leat šat fága maŋŋil go bođii odđa oahppoplána Máhttolokten – Sámegiella mii bođii fápmui 2006:as. Sámegiella nubbenegiellan lea dál juhkkovuvvon sámegiella 2 ja sámegiella 3. Lea oktasaš oahppoplána, muhto goabatlágan geaidnu. Dát lea dahkon vai áimmaguššat ohppiid geat eai máhte sámegiella ovdalaččas ja geain ovdal lea leamaš fága sámegiella ja kultuvra. Sivva dasa go nubbenegiellat oahppit leat lassánan 2004 ektui sáhtta leat ahte sii geain ovdal lei sámegiella ja kultuvra fágan, leat dál válljen sámegiella nubbenegiellan, sámegiella 2 dahje sámegiella 3. Dan sivas čájehit tabellat vuolleis maid movt sámegiella nubbenegiellan lea juohkasan, sámegiella 2 ja sámegiella 3.

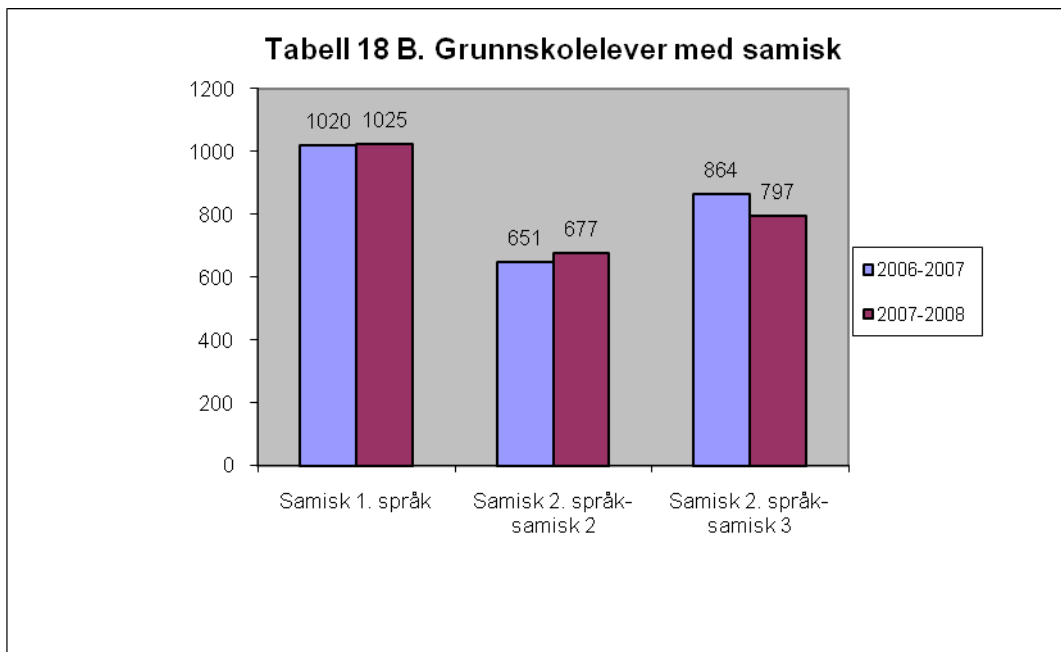

Tabella 18 B. Dás čájehuvvo ohppiid lohku oktiibuot geain lea sámegeiel oahpahas ja movt rievddai skuvlajagis 2006/07 skuvlajahkái 2007/2008

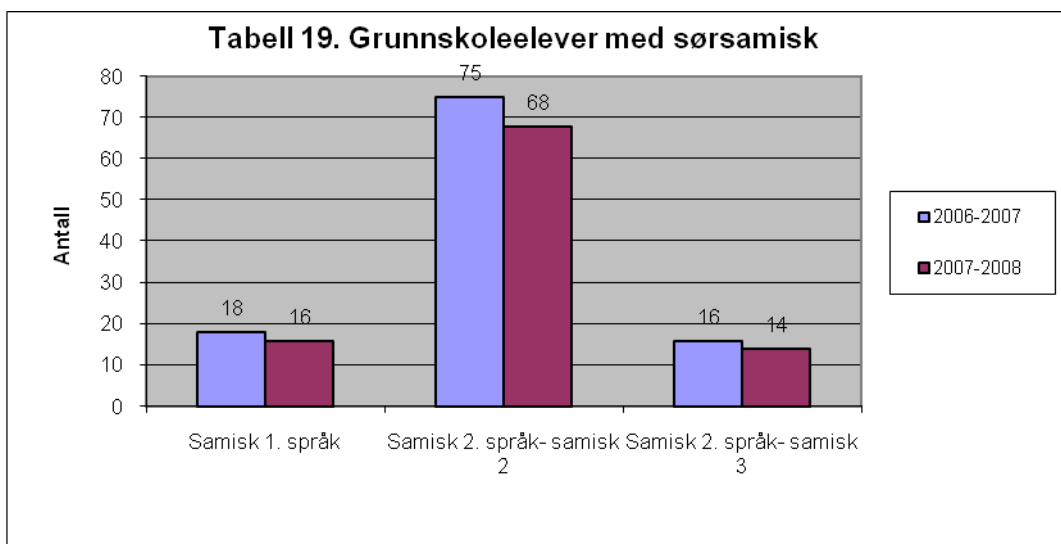

Tabella 19. Dás čájehuvvo galli oahppis lea lullisámegeiel oahpahas ja movt rievddai skuvlajagis 2006/07 skuvlajahkái 2007/2008

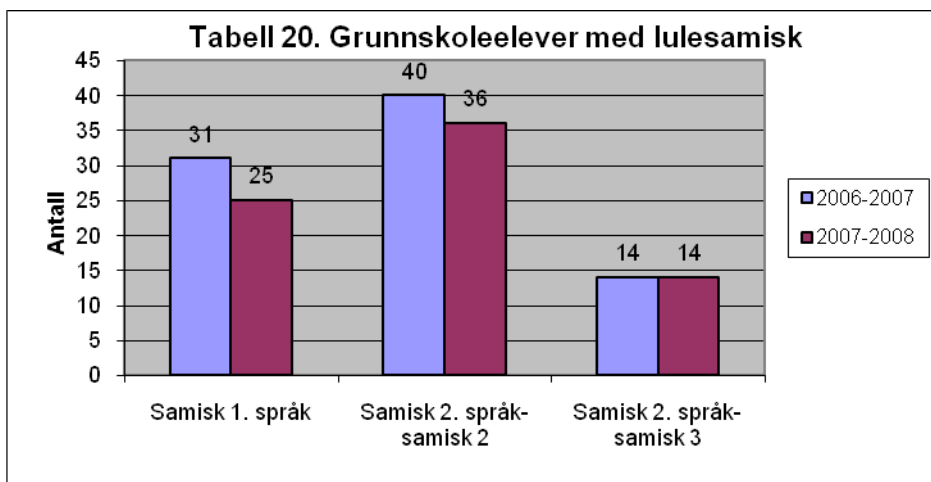

Tabella 20. Dás čájehuvvo galli oahppis lea julevsámegiell oahpahus ja movt rievddai skuvlajagis 2006/07 skuvlajahkáii 2007/2008

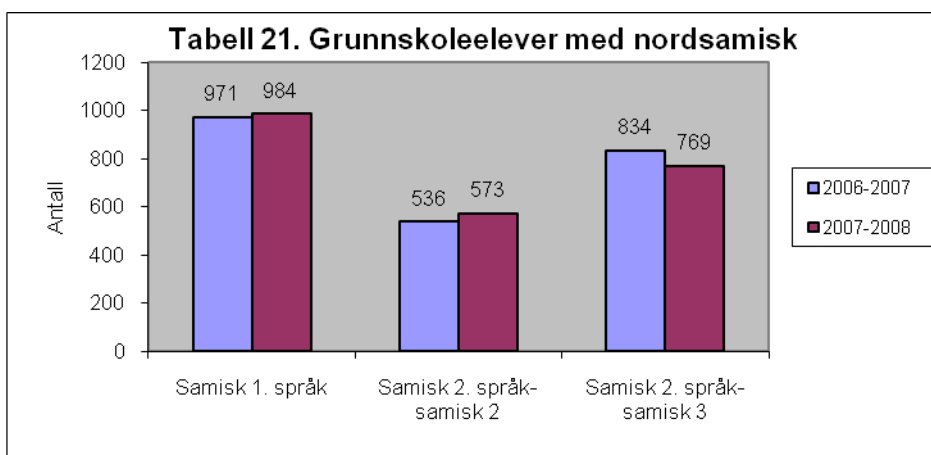

Tabella 21. Dás čájehuvvo galli oahppis lea davvisámegiell oahpahus ja movt rievddai skuvlajagis 2006/07 skuvlajahkáii 2007/2008

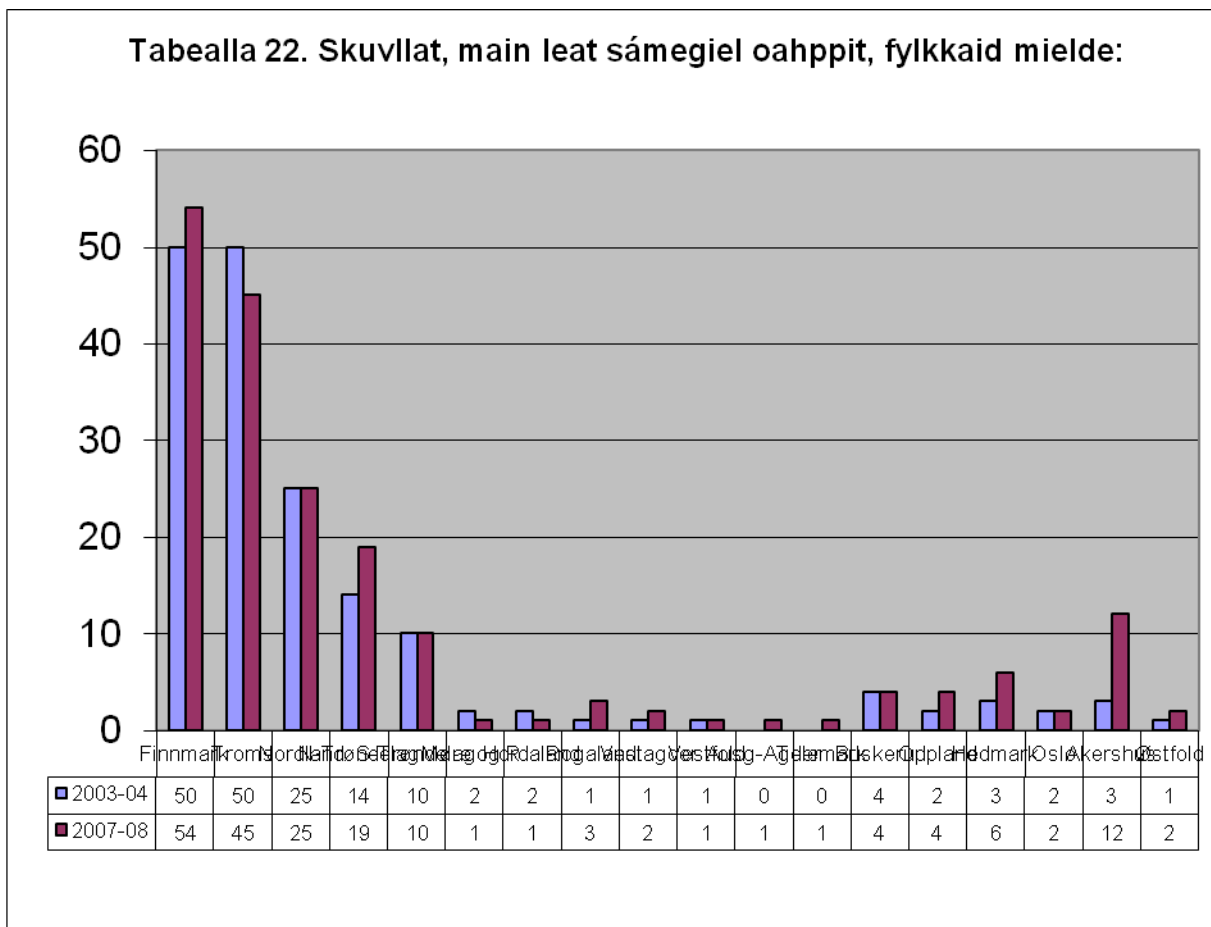
Dát tabeallat čájehit iešguđet fáldagaid ovdáneami. Iskkadeami ii sáhte nu bures buohtastahttit 2004:iin, dan dihte go vuodđoskuvlla oahppoplánat leat rievdan. Máhttoloktemis leat visot sámegiellplánat oahppoplánat gielas, main lea loahppaeksámen. Fága sámi giella ja kultuvra (O97) bijai hui ollu deattu kultuvrralaš oassái ja ii lean eksámenfága. Ohppiid logu sámegielas vuosttašgiellan 2004:is ja 2008:is sáhtta buohtastahttit, dás ii leat mihkke rievdaduvvon fága struktuvrras. Logut čájehit ahte leat veahaš lassánan

oahppit geat leat válljen sámegeiela vuosttašgiellan davvi- ja lullisámegeiela, ja veahaš unnon julevsámegeiela.

Obbalaččat sáhtta dadjat ahte eambbogat válljejit sámegeiela 2 nubbengeiellan. Sivva dása sáhtta leat ahte okta oassi sis geain ovdal lei fága sámi giella ja kultuvra dál leat válljen sámegeiela nubbengeiellan. Eará čilgehus sáhtta leat ahte dán áigodagas leat leamaš eambo mánát.

Tabealla vuollelis čájeha ahte Norggas addo sámegeielaohpahus fáldaldahkan 18 filkkas. 171 skuvlla fálle sámegeiel oahpahusa skuvlajagi 2003/2004 ja 194 skuvlajagi 2007/2008.

Loahppajurddá lea ahte vaikko vel ohppid lohku ollislaččat lea unnon, leat eambo skuvllat mat fáallet sámegeiel oahpahusa.

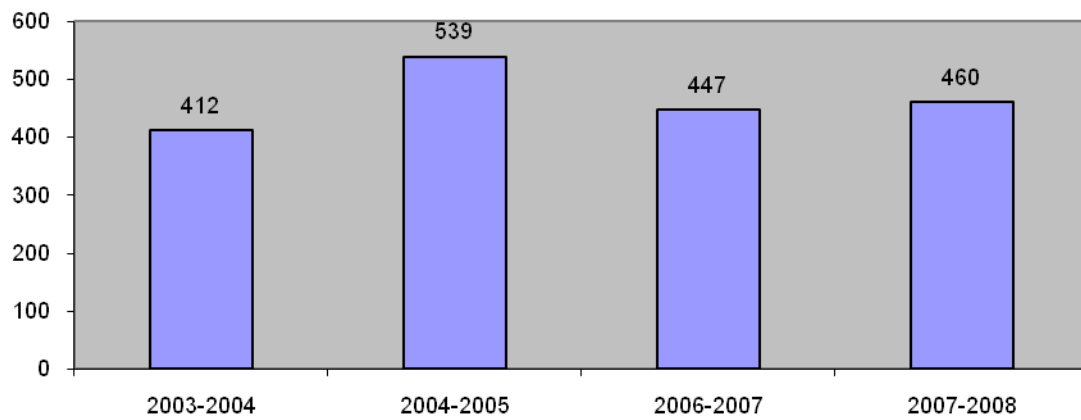
Tabealla 22. Dás čájehuvvo galli skuvllas leat oahppit geain lea sámegeiel oahpahus juohke filkkas.

5.3 Oahppit joatkkaskuvllain

Tabealla vuollelis čájeha man ollu oahppit geain lea sámegeiella joatkkaskuvllas leat ožžon stipeandda.

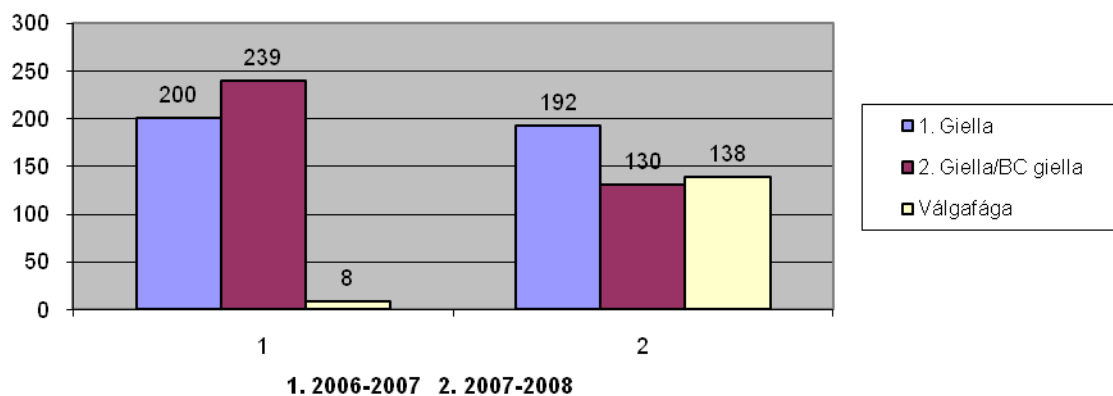
Njuolggadusat oážžut stipeandda rivde skuvlajagi 2003/2004, de biddjui stipeanda golmma dássái gos leat golbma iešguđet supmii. Oahppit geain lea sámegeiella vuosttašgiellan ožžot stuorámuš supmii, ja de ožžot nubbingiella ja B ja C giella oahppit unnit supmii ja unnimus supmii ožžot sii geain lea sámegeiella válljenfágan.

Tabealla 23. Joatkkaskuvlla oahppit, geat ožžot Sámedikki stipeandda

Tabealla 23. Dás oaidnit movt ohppiid lohku geat ožžo Sámedikki stipeandda 2004 - 2008 rádjai lea rievdan.

Tabealla 24. Joatkkaskuvlla sámegiellakategoriijat:

Tabealla 24. Dás oaidnit movt ohppiid lohku lea rievdan iešguđet dásis man mielde stipeanda juhkkovuvvo. Ollislaččat lea ohppiid lohku geat ohcet Sámedikki stipeandda lea lassánan.

Stipeanda juhkkovuvvo ovttá mađe buohkaide geain lea riekti stipeandda oážžut ja skovvi vuollelis čájeha ahte stipeandda supmii sidjiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan lea ollu lassánan 2004:ii rájes 2008:ii rádjái.

Ulbmil stipeandda lasihemiin lea movttidahttit joatkkaskuvlla nuoraid válljet sámegiella oahpahusa, oassin ovddidit sámegiella geavaheami ja lasihit sámegiella ohppiid.

Tabella 25. Alimus stipeanddamearri skuvlajagi 2004-2008

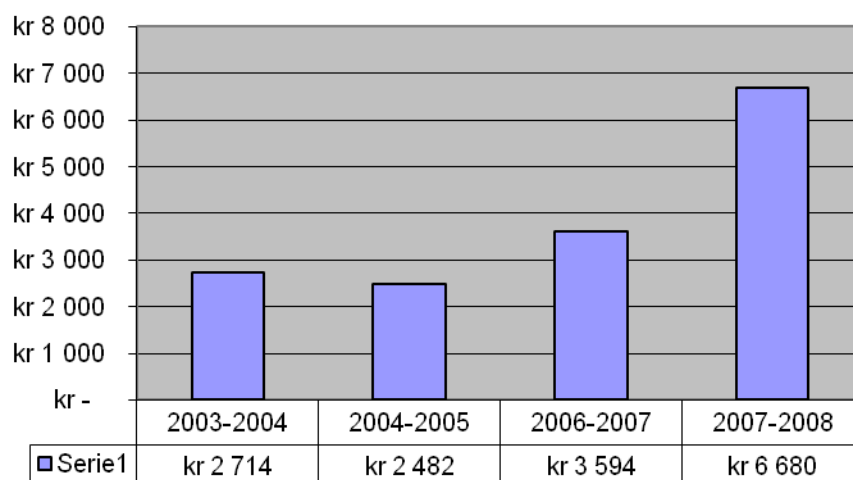

Tabella 25. Stipeandda ovdáneapmi skuvlajagiid 2003-2004 gitta 2007-2008 rádjái

Tabella 26. Skuvllat mat fálet sámegielloahpahusa

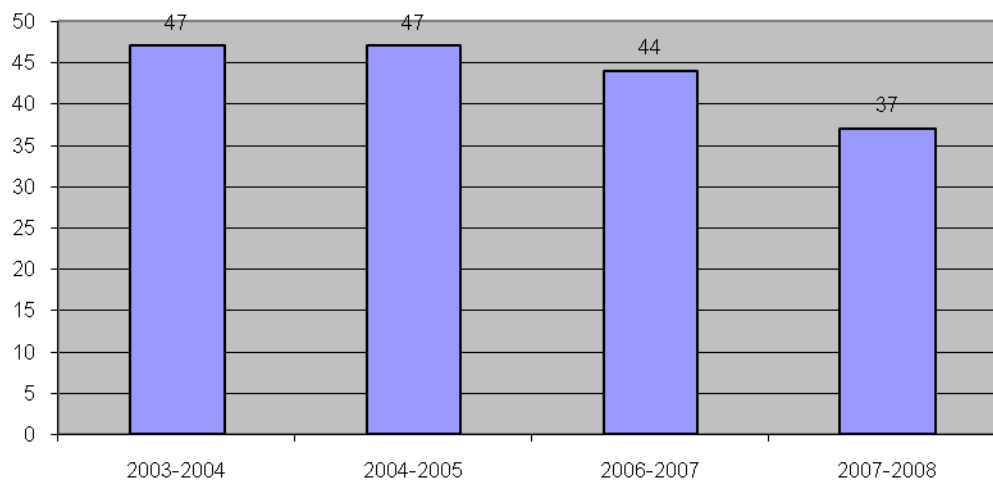

Tabella 26. Joatkkaskuvllaid lohku mat fálet sámegielloahpahusa skuvlajagis 2003-2004 gitta 2007-2008 rádjái.

6. Čoahkkáigeassu

Ulbmil dáinna iskkademiin lea kártet sámegiela geavaheami välljejuvvon ásašusain Norggas, ja maid iskat makkár beroštupmi lea välljet sámegiela skuvllain ja mánáidgárddiin. Lassin leat čohkkejuvvon dieđut mánáidgárddiid birra, mat ožžot doarjaga sámi mánáidgárddiide, ja vuodđo- ja joatkkaskuvllaid birra mat addet oahpahusa sámegillii ja sámegielas.

Iskkadeapmi čájeha ahte 84 % ásašusain duodaštedje ahte sii bálvalit sámi álbmoga. Vástádusain oaidnit maid ahte bálvalusat sámegillii muhtun moatti ásašusas eai leat dábálaš fállaldagat, muhto sámegiela geavaheaddjit fertejit jearrat oažžut daid.

Iskkadeami 3. kapihttal muitala ahte leat hui ollu bargit dáin jerrojuvvon ásašusain geat eai ipmir sámegiela. Seammás čájeha maid ahte sis geain lea sámegiel gelbbolašvuohta, lea dávjá alit oahppu sámegielas.

Čájehuvvo maid ahte lea váttis oažžut fágaolbmuid geat máhttet sámegiela. Vástádusain namuhuvvo ahte váilot ea.ea. doaktárat, psykoljaer ja buohccidivššárat. Dát guoská buot giellajoavkkuide, muhto lea erenoamaš váilevaš julev- ja lullisámi guovllus. Muhtun ásašusat namuhit maid ahte gávdno nu unnán sámegiel gelbbolašvuohta ahte go okta ásašus oažžu sámegiel gelbbolašvuođa de lea muhtin eará mii massá dan gelbbolašvuođa.

Sámelága giellanjuolggadusa § 3-2 vuodul galget lágat ja láhkaásahusat mat erenoamážit gusket olles dahje osiide sámi álbmogis jorgaluvvot sámegillii. Skovvi mii atno báikkálaš dahje regionála almmolaš orgánas sámegiela hálldašanguovllus galgá gávdnot sihke sámegillii ja dárogillii. Iskkadeamis vástidit 44 % ahte lágat ja njuolggadusat maid sii dárbašit eai leat jorgaluvvon sámegillii. 31 % vástidit ahte sis leat skovit mat leat ráhkaduvvon sámegillii. Jus gulahallan ja áššemeannudeapmi galgá čadahuvvot sámegillii leat dát hui dehálaš veahkkeneavvut.

Jus galgá sáhttit čállit sámegillii dihtoriin, lea eaktun ahte dilli lea heivejuvvon dasa. Badjelaš bealli, 52 % ásašusain vástidit ahte dát lea ortnegis sin ásašusas.

Ásašusat váillahtit eambo lágaid sámegillii jorgaluvvot. Odne leat lágat dušše davvisámegillii jorgaluvvon. Jus jorgaluvvon lágat rivdet ii leat daddjon ahte rievdeameit maid jorgaluvvojit. Dan dihte lea dál dilli nu ahte lágat mat leat jorgaluvvon, eai sáhte adnot ollislaččat dan dihte go eai leat ođastuvvon. Okta eará dehálaš ášši lea ahte lágat leat jorgaluvvon dušše davvisámegillii. Lea hui váidalahtti erenoamažit go jurddašit ahte dál lea okta julevsámi suohkan ja okta lullisámi suohkan mielde sámegiela hálldašanguovllus.

Mánnga áhahusa (61%) sáhttet iskkadeami mielde oažžut dulkka jus dasa lea dárbu. Ja leat maid baicca mánnga áhahusa mat namuhit ahte sii eai dárbbas erenoamáš heiveheami dan dihte go sii geat hupmet sámegiela hupmet maid dárogiela.

Buohtastahttit 2004 iskkademiin ja oaidnit ahte 2004:is 2008:ii rádjái leat julevsámi guovllus lassánan 13 mánáin gos váhnemat leat válljen sámi mánáidgárddi mánáide. Lullisámi guovllus eai leat nu stuora rievdamat 2004:is 2008:ii rádjái.

Vuodđoskuvllas Norggas addo fálaldat lullisámegiell, julevsámegiell ja davvisámegiell oahpahussii, vuosttašgiellan ja nubbingiellan, sámegiella 2 dahje sámegiella 3. Sámi giella ja kultuvra ii leat šat fága maŋŋil go ođđa oahppoplánat bohte Máhttoloktema – sámi mielde 2006:as. Obbalaččat sáhtta dadjat ahte sámegiella válljen nubbingiellan lea lassánan. Dása sáhtta sivvan ahte oassi sis geain ovdal lei sámi giella ja kultuvra leat válljen dál sámegiella nubbingiellan. Eará ágga sáhtta leat ahte leat eambbo mánát leamaš dán áigodagas.

Iskkadeami ii sáhte jur buohtastahttit 2004:i iskkademiin, dan dihte go vuodđoskuvlla oahppoplánat leat rievdan. Máhttoloktemis leat buot sámegiellplánat oahppoplánat gielas, mas lea loahppaeksámen. Fága sámi giella ja kultuvra (O97) deattuhii kultuvrralaš oasi ja ii lean eksámen fágas.

Ohppiid loguid geain lei sámegiella vuosttašgiellan 2004:is ja 2008:is sáhtta buohtastahttit. Dás ii leat fága struktuvra rievdaduvvon. Logut čájehit ahte oahppit geat válljejit sámegiella vuosttašgiellan davvisámegiellas ja lullisámegiellas leat veahaš lassánan, ja veahaš unnon julevsámegiellas.

Norggas addo sámegielloahpahus 18 filkkas. 171 skuvlla fále sámegiell oahpahusa skuvlajagi 2003/2004 ja 194 skuvlajagi 2007/2008. Jus buohtastahtta 2004 – iskkademiin lea ohppiid lohku njiedjan 2834:is gitta 2538 rádjái 2008:is. Leat 304 unnit oahppi geain lea sámegiell oahpahus vuodđoskuvllas. Sivvan dasa sáhtta leat váttisvuohta mii lea organiseret sámegiell diimmuid olggobealde hálldašanguovllu, lea váttis oažžut sámegiellat oahpaheddiid ja muhtun oasi diimmuin fertejit váldit maŋŋil dábálaš skuvlaáiggi.

Vaikko vel ohppiid lohku ollislaččat lea unnon, leat dađistaga eambbo skuvllat mat fáallet sámegiell oahpahusa. Okta sivva sáhtta leat ahte odne lea sihke váhnemiin ja skuvlaeaiiggáid eambbo máhttu sámi ohppiid rivttiid birra go guoská sámegiell oahpahussii.

Sámediggi juolluda jahkásaččat stipeandda joatkkaskuvlla ohppiide geain lea sámegiella fágan. Oahppit geat ohcet Sámedikki stipeandda leat lassánan. Stipeanda juhkkajuvvo ovttá mađe buohkaide geain lea riekti stipeandda oažžut, muhto lea erehus makkár giellafága juohkehaččas lea. Stipeanda sidjiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan lea ollu lassánan 2004:ii rájes 2008:ii rádjái. Ulbmil lasihemiin lea movttidahttit joatkkaskuvlla ohppiid válljet sámegiell oahpahusa, oassin ovddideamis sámegiella geavaheami ja lasiheamis sámegiellat ohppiid.

7. Giellastivrra mearkkašumit

Sámedikki giellastivra mearkkaša ahte hálddahus lea bargan buori barggu 2008 giellaiskkademiin dan áiggiis mii lei biddjon dasa. Muhto dainna iskkademiin ii sáhte dadjat maidege sámi giellageavaheaddjiid giela dási birra. Ii sáhte dadjat maidege sámezielaid otná duohta dili birra ge.

Sámedikki giellastivra evttoha dan dihte ahte Sámediggi 2010:is galgá čađahit stuorá iskkadeami mii giedáhalla:

Sámeziel máhtu earkil giellageavaheaddjis

Manne gielladilli lea nu movt lea odne

Movt vásiha olmmoš ahte birge dušše sámezielain árgabeaivvis, ovdamearkka dihte doaktár luhtte, gávppis, almmolaš ásašusain

Maid oavvildit giellageavaheaddjit gielaid dili birra, leago giella geanohuvvan vai leago giela dilli nannejuvvon?

8. Loahppa

Sámediggi lea čađahan giellaiskkadeami 2008:is. Iskkadeami ulbmil lei iskat sámeziela geavaheami muhtun almmolaš ásašusain Norggas mat addet fálddagaid sámi geavaheaddjiide. Lassin leat čohkkejuvvon dieđut olu mánát leat sámi mánáidgárddiin, man olu oahppit leat geain lea sámeziella vuodđoskuvllas, ja man olu joatkkaskuvlla oahppit leat geain lea sámeziel oahpahus ja nu lea maid riekti oažžut Sámedikki stipeandda. Dieđut leat maid vižžon Grunnskolen Informasjonssystem på Internett (GSI) ja raporttain maid Sámediggi lea ožžon doarjjahálddahusa oktavuodas. Sámediggi lea ožžon vástádusa 64 ásašus siskkoalbe ja olggobealde hálddašanguovllu. Dušše 17 dain ásašusain mat vástidedje dán iskkadeami 2004:is, leat vástidan 2008:is. Dát dagaha dan ahte iskkadeami bohtosiid ii sáhte báillo buohtastahttit, ja dan dihte ii atte ollislaš gova servodaga sámezielas.